

Univerzita Palackého v Olomouci

Právnická fakulta

Beata Salčáková

Vliv změny osobního stavu na platnost posledního pořízení

Diplomová práce

Olomouc 2019

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma „Vliv změny osobního stavu na platnost posledního pořízení“ vypracovala samostatně a citovala jsem všechny použité zdroje.

V Těmicích, dne 15.6.2019

.....

Beata Salčáková

Na tomto místě bych ráda poděkovala JUDr. et Mgr. Ondřeji Horákovi, Ph.D., za odborné vedení mé diplomové práce, věnovaný čas a cenné rady, které mi poskytl. Dále bych ráda poděkovala svým rodičům a blízkým za jejich podporu po celou dobu mého studia.

Obsah

Seznam použitých zkratek.....	6
Úvod.....	7
1 Vymezení základních pojmů.....	9
1.1 Zůstavitel.....	9
1.2 Poslední pořízení.....	10
1.2.1 Závěť.....	10
1.2.2 Dědická smlouva.....	11
1.2.3 Dovětek.....	12
1.3 Osobní stav.....	12
1.4 Nepominutelný dědic.....	13
1.5 Povinný díl.....	13
2 Římskoprávní úprava.....	17
3 Obecný zákoník občanský z roku 1811.....	22
3.1 Přípravy Obecného zákoníku občanského.....	22
3.2 Závěť, dovětek a dědická smlouva.....	23
3.3 Povinný díl.....	24
4 Meziválečné návrhy z let 1931 a 1937.....	28
5 Občanské zákoníky z let 1950 a 1964.....	31
5.1 Občanský zákoník z roku 1950.....	31
5.2 Občanský zákoník z roku 1964.....	33
6 Občanský zákoník z roku 2012.....	35
6.1 Úvod do kapitoly.....	35
6.2 Pořízení pro případ smrti.....	35
6.3 Povinný díl.....	36
6.4 Náhradnictví.....	38
7 Návrh de lege ferenda.....	40

Závěr	42
Seznam použitých zdrojů	45
Právní prameny	45
Edice	45
Právní předpisy a osnovy	45
Monografie.....	46
Komentáře.....	47
Odborné časopisy	47
Další zdroje	47
Abstrakt	49
Klíčová slova	51

Seznam použitých zkratk

GBGB	Haličský občanský zákoník z roku 1797
Osnova	Zákon, kterým se vydává všeobecný zákoník občanský (Osnova občanského zákoníku z roku 1931)
OZ	Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník
OZO	Císařský patent č. 946/1811 Sb. z. s., obecný zákoník občanský
OZ 1950	Zákon č. 141/1950 Sb., občanský zákoník
OZ 1964	Zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník
VN 1937	Vládní návrh zákona, kterým se vydává občanský zákoník

Úvod

Tématem diplomové práce je vliv změny osobního stavu na platnost posledního pořízení. Změnou osobního stavu bude touto prací myšleno narození dítěte, rozvod manželství a uzavření nového manželství. Pod pojem poslední pořízení řadím závěť, dovětek a dědickou smlouvu. Projevení poslední vůle nám dává možnost určit, kdo zdědí náš majetek a kdo ne. Co se stane v případě, když se změní okolnosti a my závěť nebo dovětek zapomeneme přepsat? Tímto problémem se budu v následujících řádcích zabývat.

Období, kterému se věnuji, sahá od římského práva až po občanský zákoník z roku 2012. Za stěžejní považuji úpravu v obecném zákoníku občanském a úpravu v platném občanském zákoníku. Problematiku budu sledovat vzhledem k právu platnému na území České republiky, výjimku tvoří haličský občanský zákoník, který se stal inspirací obecnému zákoníku občanskému.

Doposud nevím o jiné publikaci, článku, nebo kvalifikační práci, která by se tématem zabývala. Z tohoto důvodu jsem dospěla k názoru, že daný problém si zaslouží větší pozornost. Nalezla jsem velké množství monografií a komentářů, které řeší pouze část problému a touto prací se budu snažit vytvořit ucelený náhled a nastínit řešení. Jako stěžejní publikaci využiji *Komentář k československému obecnému zákoníku občanskému* od profesorů Roučka a Sedláčka.

Pro vypracování práce použiji především metodu komparace, a to komparaci jednotlivých právních úprav platných na našem území. Tímto dospěji k odpovědím na výzkumné otázky.

První výzkumná otázka zní, zda je současná právní úprava následků „statusových změn“ dostačující s ohledem na presumovanou vůli zůstavitele, na zájem dítě narozeného po pořízení závěti rodičem a pozůstalého manžela, který uzavřel sňatek až po pořízení závěti. Hypotézou je, že úprava je dostatečná jen s ohledem na zájmy dítěte narozeného po pořízení závěti rodičem, nikoli však pozůstalého manžela, který uzavřel sňatek se zůstavitelem až po pořízení závěti. Druhou výzkumnou otázkou je, zda by bylo vhodné přijmout obdobnou právní úpravu problematiky, která byla na našem území platná již v minulosti. Dle mnou vystavěné hypotézy by bylo vhodné přijmout pouze částečně právní úpravu, kterou obsahoval obecný zákoník občanský, avšak vzhledem k pozůstalému manželovi by bylo vhodné přijmout zcela novou právní úpravu.

V první kapitole vymezím základní pojmy. Jedná o stěžejní pojmy práce, se kterými budu později pracovat. Ve druhé kapitole předmětnou problematiku prozkoumám z pohledu

římského práva. Ve třetí kapitole budu pokračovat obecným zákoníkem občanským. Nejdříve se však zaměřím na přípravy obecného zákoníku občanského a první moderní kodifikaci soukromého práva, kterou obsahoval haličský občanský zákoník. Ve čtvrté kapitole pátrání započnu v meziválečných návrzích, a to v osnově z roku 1931 a ve vládním návrhu z roku 1937. V páté kapitole se budu věnovat socialistické éře a prozkoumám řešení vlivu změny osobního stavu na platnost posledního pořízení z pohledu občanského zákoníku z roku 1950 a občanského zákoníku z roku 1964. V šesté kapitole se již dostanu k aktuální právní úpravě, kterou budu komparovat především s obecným zákoníkem občanským, potažmo s haličským občanským zákoníkem a také s vládním návrhem z roku 1937. Jako poslední kapitolu označím svůj vlastní návrh úpravy dané problematiky, včetně jeho odůvodnění. Ten bude obsahovat ustanovení, která by byla vhodná přijmout k ochraně potomků a pozůstalého manžela zůstavitele. Inspiraci snad naleznu v některé z předcházejících kapitol.

Domnívám se, že právních úprav, kterými se budu zabývat, je dostatečné množství k tomu, abych našla nejvhodnější řešení problematiky nastíněné diplomovou prací a následně jej mohla v práci prezentovat.

Prvotním podnětem k výběru tématu byl předmět *Historická interpretace vybraných institutů soukromého práva* vyučovaný na fakultě. V rámci něhož, jsem se zabývala vlivem změny osobního stavu na platnost závěti. Dospěla jsem k názoru, že tímto způsobem lze dále rozpracovat také dovětek a dědickou smlouvu.

Jedná se o neobvyklou otázku, a z tohoto důvodu považuji za vhodné se problému věnovat ve své závěrečné práci.

1 Vymezení základních pojmů

Vymezení základních pojmů považuje autorka za jednu z klíčových kapitol. Jen takto může čtenář správně pochopit celou problematiku, která je předmětem této práce a pochopit její řešení.

Jak název napovídá, stěžejním pojmem celé práce je poslední pořízení. Je tedy nutné jej objasnit, a to včetně pojmů do něj spadajících, tedy závěti, dědické smlouvy a dovětku. Nejdříve však autorka práce považuje za nutné definovat zůstavitele, neboť jen tento může učinit poslední pořízení. Důležité je pro pochopení práce vymezit také pojem osobní stav, neboť ten může být chápán různě, podle toho, zda jej užívá soukromé nebo veřejné právo. Dále se autorka práce zaměří na vymezení povinného dílu a také nepominutelného dědice, neboť s nimi bude v následujících kapitolách pracovat.

1.1 Zůstavitel

Zůstavitel je pojem, který je nutno vymezit jako první, neboť například definice posledního pořízení jej také zahrnuje. Definice zůstavitele v platném občanském zákoníku (zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, dále také jen „OZ“) obsažena není. Zákon s ním však hojně pracuje, a to například již v prvním paragrafu, věnující se dědickému právu, a to v § 1475 odst. 2 OZ: *„Pozůstalost tvoří celé jmění zůstavitele, kromě práv a povinností vázaných výlučně na jeho osobu, ledaže byly jako dluh uznány nebo uplatněny u orgánu veřejné moci.“* Podle důvodové zprávy k OZ se OZ snaží vyhnout definicím.¹ Ve výše zmíněném ustanovení se však tato snaha nenaplnila, neboť všechny jeho odstavce jsou definicemi tvořeny a v případě, že ve třetím odstavci je definován dědic, autorka práce by považovala za vhodné, aby byl definován i zůstavitel a došlo tak ke sjednocení.

Obecně je stanoveno, že *„zůstavitelem může být pouze fyzická osoba, jejíž majetek má být v okamžiku její smrti předmětem dědického řízení“*.² Právnícká osoba zůstavitelem být nemůže, což plyne také z ustanovení § 1479 OZ: *„Dědické právo vzniká smrtí zůstavitele. Kdo zemře před zůstavitelem, nebo současně s ním, nedědí.“* V ustanovení se hovoří o smrti zůstavitele a smrt může postihnout pouze fyzickou osobu. I historicky mohla být zůstavitelem pouze fyzická osoba. Například i za platnosti obecného zákoníku občanského (Císařský patent

¹ Konsolidovaná verze důvodové zprávy k novému občanskému zákoníku, s. 358. [online]. [cit. 24. května 2019]. Dostupné na <<http://obcanskyzakonik.justice.cz/images/pdf/Duvodova-zprava-NOZ-konsolidovana-verze.pdf>>.

² Nový občanský zákoník. *Obecně o dědickém právu*. [online]. [cit. 24. května 2019]. Dostupné na <<http://obcanskyzakonik.justice.cz/index.php/dedicke-pravo/obecne>>.

č. 946/1811 Sb. z. s., obecný zákoník občanský, dále také jen „OZO“) dovedil profesor Krčmář ve svém díle, že „*osudy jmění osoby právnické po jejím zaniknutí neřídí se předpisy práva dědického*“.³

1.2 Poslední pořízení

Pod poslední pořízení bude autorka v této práci řadit závěť, dovětek a dědickou smlouvu. Pojem poslední pořízení OZ nedefinuje, tento pojem vymezoval § 552 OZO: „*Pořízení, kterým zůstavitel zůstavuje jedné nebo několika osobám pro případ smrti odvolatelně svoje jmění nebo jeho část, (...)*.“ V následujícím paragrafu OZO stanovil, že do posledního pořízení spadá závěť a dovětek. Dědickou smlouvu zařazuje, vedle závěti a dovětku, pod pojem pořízení na případ smrti. Jde pouze o respektování aktuální právní terminologie, kde, jak je zmíněno výše, pojem poslední pořízení definován není. Tento pojem částečně nahrazuje pojem pořízení pro případ smrti, který lze definovat jako „*právní jednání, kterým zůstavitel projevuje vůli uspořádat své majetkové poměry po své smrti, zejména určit okruh osob, na které přejdou aktiva a pasiva pozůstalosti, jakož i jejich rozsah*“⁴, a kam již tedy spadá i dědická smlouva. Ačkoliv poslední pořízení není v OZ definováno, i tak s ním OZ pracuje, kdy v § 1481 uvádí: „*Z dědického práva je vyloučen, kdo se dopustil činu povahy úmyslného trestného činu proti zůstaviteli, jeho předku, potomku nebo manželu nebo zavrženíhodného činu proti zůstavitelově poslední vůli, zejména tím, že zůstavitele k projevu poslední vůle donutil nebo lstivě svedl, projev poslední vůle zůstaviteli překazil nebo jeho poslední pořízení zatajil, zfalšoval, podvrhl nebo úmyslně zničil, ledaže mu zůstavitel tento čin výslovně prominul*.“ Lze dovést, že poslední pořízení je pojem širší než pořízení pro případ smrti, kdy poslední pořízení zahrnuje dále např. i prominutí dědické nezpůsobilosti.

1.2.1 Závěť

Pro definici závěti, jinak také testamentu, lze sáhnout do platného OZ. Závěť lze podle § 1491 definovat jako „*jednostranný, kdykoli odvolatelný a osobně učiněný projev vůle, kterým zůstavitel povolává jednu nebo více osob za své dědice*“. Definici obsahoval také OZO, a to v § 553, který stanovil, že závěť je takové poslední pořízení, kterým byl ustanoven dědic.

³ KRČMÁŘ, Jan. *Právo občanské. V. Právo dědické*. 3. doplněné vydání. Praha: Všechno, 1937, s. 3–4.

⁴ PAULDURA, Lukáš a kol. *Slovník právních pojmů. Občanský zákoník*. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2014, s. 104.

Obvykle zůstavitel soukromě pořizuje o pozůstalosti právě závěti.⁵ Autorka práce nepovažuje za nutné zmiňovat se o důležitosti samotného institutu závěti v rámci dědického práva, neboť závěť znalo již římské právo a zachovala se do dnešní doby a již toto svědčí o jeho významu v právu. Co však považuje za nutné, je zmínit institut nepominutelných dědiců, o kterých hovoří v rámci výkladu k závěti jak důvodová zpráva k OZ, tak komentáře, neboť zákonná ochrana nepominutelných dědiců částečně omezuje svobodnou vůli zůstavitele volně nakládat se svým majetkem.⁶ Předpokladem je, že právě ochrana nepominutelných dědiců bude hrát důležitou roli v řešení problému vlivu změny osobního stavu na platnost posledního pořízení, resp. zde závěti. Z tohoto důvodu se pojmu nepominutelný dědic bude autorka práce věnovat samostatně.

1.2.2 Dědická smlouva

*„Dědická smlouva je dvoustranné právní jednání, kterým jedna strana (zůstavitel) povolává bezúplatně nebo za úplatu druhou stranu za dědice své pozůstalosti nebo její části a druhá strana své ustanovení za dědice přijímá.“*⁷ Dědická smlouva je institutem na rozhraní smlouvy a závěti. Jedná se o speciální institut k závěti a závěť je institutem obecným.⁸ Lze konstatovat, že závěť je využívána častěji a dědická smlouva je zase silnější co do právní síly, avšak méně často využívána. Příčinu méně častého využití dědické smlouvy lze nalézt v tom, že se do našeho právního řádu vrátila až s aktuálním OZ. Dědická smlouva byla upravena již v OZO, ale v odlišné podobě, než jakou zná aktuální právní úprava. V § 602 OZO byla upravena dědická smlouva, avšak tuto smlouvu mohli uzavírat pouze manželé, event. snoubenci. Pozdější občanské zákoníky z let 1950 a 1964 (zákon č. 141/1950 Sb., občanský zákoník, dále také jen „OZ 1950“ a zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, dále také jen „OZ 1964“) dědickou smlouvu neupravovaly a v případě, že by mělo dojít k dědění na základě dědické smlouvy, právní jednání by bylo absolutně neplatné.⁹ Inspirační zdroj pro aktuální znění § 1582 an. OZ je dle důvodové zprávy k OZ švýcarský občanský zákoník.¹⁰ Důležité je zmínit, že zákon zakazuje pořídit dědickou smlouvou o celé pozůstalosti. Čtvrtina pozůstalosti musí zůstat volná.

⁵ ELIÁŠ, Karel a kol. *Nový občanský zákoník s aktualizovanou důvodovou zprávou*. Ostrava: Sagit, 2012, s. 615.

⁶ FIALA, Roman, BEEROVÁ, Kamila. In FIALA, Roman, DRÁPAL, Ljubomír a kol. *Občanský zákoník IV. Dědické právo (§ 1475–1720)*. Praha: C. H. Beck, 2015, s. 90 (§ 1494 OZ).

⁷ ELIÁŠ: *Nový občanský zákoník...*, s. 649.

⁸ Tamtéž, s. 613.

⁹ KNAPP, Viktor, LUBY, Štefan. *Československé občanské právo. Sv. 2. 2. vydání*. Praha: Orbis, 1974, s. 571.

¹⁰ ELIÁŠ: *Nový občanský zákoník...*, s. 649.

1.2.3 Dovětek

Dovětek se stejně jako dědická smlouva vrátil do našeho právního řádu až s platným OZ. Jedná se o institut, který byl naposled upraven v OZO stejně, jako dědická smlouva. OZO rozlišoval dovětek testamentární a dovětek intestátní. Testamentární dovětek byl dovětek pořízen vedle závěti a intestátní dovětek se nevztahoval k žádné určité závěti, popř. závěť zde vůbec pořízena nebyla.¹¹ I v současné době platí výše zmíněné rozlišování. Dovětek tak lze pořídit samostatně nebo spolu se závětí.¹² Dle § 1498 OZ: „*Dovětkem může zůstavitel nařídit odkaz, stanovit odkazovníku nebo dědici podmínku, nebo doložit čas nebo uložit odkazovníku nebo dědici příkaz. (...)*.“ Z uvedeného vyplývá, že na rozdíl od závěti nelze dovětkem povolat dědice k dědění.

1.3 Osobní stav

Další pojem, který autorka práce považuje za důležitý vymezit především kvůli předmětu samotné práce, je osobní stav. V této práci bude pod pojem osobní stav zařazen zánik manželství rozvodem, uzavření manželství nového a také narození, popř. osvojení dítěte. Ostatně tyto události v životě spadají pod § 9 odst. 1 OZ, který stanoví: „*Občanský zákoník upravuje osobní stav osob.*“ Osobní stav je v soukromém právu chápán velmi široce, na rozdíl od chápání pojmu osobního stavu veřejným právem, resp. správním právem. Správní právo řadí osobní stav pod vnitřní správu. Samotný pojem osobní stav správní právo nedefinuje, pouze stanovuje, co vše je pod osobní stav podřazeno. „*Náleží tam problematika matrik, jména a příjmení, evidence obyvatel, elektronického podpisu, občanských průkazů, cestovních dokladů, pobytu cizinců a věci azylové. Dále sem náleží úprava státního občanství.*“¹³ Ve správním právu lze tedy pozorovat návaznost vymezení pojmu osobní stav na vymezení osobního stavu podle soukromého práva.

Pod výše zmíněný § 9 odst. 1 OZ a zmíněný rozvod, uzavření manželství, narození dítěte, popř. osvojení, které budou v práci rozebírány, patří také další záležitosti týkající se manželství. Jde například o neplatnost a určení, zda tu manželství je či není, záležitosti týkající se registrovaného partnerství, rodičovská odpovědnost, ale také otázky týkající se právnické osoby, jako je například název nebo sídlo právnické osoby.¹⁴ V žádném případě se

¹¹ FIALA: *Občanský zákoník IV...*, s. 102 (§ 1498 OZ).

¹² ELIÁŠ: *Nový občanský zákoník...*, s. 615.

¹³ JURNÍKOVÁ, Jana a kol. *Správní právo – zvláštní část*. 6. doplněné vydání. Brno: Masarykova univerzita, 2009, s. 9.

¹⁴ LAVICKÝ, Petr. In LAVICKÝ Petr a kol. *Občanský zákoník I. Obecná část. (§ 1 až § 654)*. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 95 (§ 9 OZ).

nejedná o úplný výčet. Jak již autorka práce zmínila, pojem osobní stav je velmi široký a nepovažuje za nutné uvádět výčet všeho, co pod tento pojem soukromé právo řadí, neboť se v této práci bude zabývat pouze některými případy.

Občanský zákoník upravuje jak vznik manželství, tak zánik manželství rozvodem a také vztah rodiče k dítěti, proto lze užít pojem osobní stav v tomto kontextu. Obdobným pojmem jako je osobní stav je pojem status, neboť pod statusové věci patří i vznik a zánik manželství, osvojení a rodičovská zodpovědnost.¹⁵ Ovšem v této práci bude autorka dále používat osobní stav.

1.4 Nepominutelný dědic

Podle ustanovení § 1643 OZ jsou nepominutelnými dědici zůstavitele jeho děti, a v případě, že nedědí, tak jsou jimi jejich potomci. Nepominutelný dědic má dle § 1642 OZ právo na povinný díl z pozůstalosti. Podle zákona č. 292/2013 Sb., zákon o zvláštních řízení soudních, konkrétně § 113 je nepominutelný dědic účastníkem řízení pouze jde-li o soupis pozůstalosti, určení obvyklé ceny pozůstalosti a o vypořádání povinného dílu. Dané ustanovení odlišuje nepominutelného dědice od dědice. U nepominutelného dědice jde spíše o čekatela na částku, která odpovídá velikosti jeho povinného dílu.¹⁶

Ne vždy platilo, že nepominutelnými dědici byli pouze potomci zůstavitele. Podle § 766 OZO v případě, že nedědili potomci zůstavitele, byli nepominutelnými dědici předci zůstavitele. Zůstavitelovi předci byli za určitých podmínek nepominutelnými dědici i podle § 551 OZ 1950. Až OZ 1964 stanovil, že nepominutelnými dědici zůstavitele jsou pouze děti zůstavitele. Literatura v období socialismu neobsahovala pojem nepominutelný dědic, ale tento byl nahrazen neopomenutelným dědicem.

OZ tedy zachoval rozsah oprávněných osob podle předchozí právní úpravy. Rodiče zůstavitele a ani jeho manžel tedy nepominutelnými dědici nejsou. Při tvorbě OZ se takové návrhy objevily, avšak byly zamítnuty.¹⁷

1.5 Povinný díl

Povinný díl je spolu s nepominutelným dědicem upraven ve shodném oddílu, avšak jeho definice v OZ schází. Povinný díl lze definovat jako určitou část dědictví, na kterou mají

¹⁵ LAVICKÝ, Petr. In LAVICKÝ Petr a kol. *Občanský zákoník I...*, s. 95 (§ 9 OZ).

¹⁶ DRÁPAL, Ljubomír, ŠEŠINA, Martin. Povinný díl a jeho vypořádání. *Ad Notam*, 2016, roč. 22, č. 6, s. 15–20.

¹⁷ Konsolidovaná verze důvodové zprávy k novému občanskému zákoníku, s. 405. [online]. [cit. 30. května 2019]. Dostupné na <<http://obcanskyzakonik.justice.cz/images/pdf/Duvodova-zprava-NOZ-konsolidovana-verze.pdf>>.

zůstavitelovi potomci jakožto jeho nepominutelní dědicové nárok. V případě, že by tedy zůstavitel v závěti opominul nepominutelného dědice, závěť tímto není zneplatněna, ale důvodová zpráva k OZ stanoví: „*Nepominutelnému dědici však náleží v takovém případě právo na vyplacení povinného dílu vůči závětním dědicům, kteří se s ním budou muset vypořádat. Této povinnosti se závětní dědicové mohou zprostit odmítnutím dědictví.*“¹⁸ Velikost povinného dílu není u všech potomků stejná. Stávající právní úprava rozlišuje mezi potomky zletilými a nezletilými, kdy zletilým potomkům přiznává méně než potomkům nezletilým. Dané rozlišování bylo zavedeno na našem až OZ 1950 a to v § 551.¹⁹ Avšak toto obsahoval již haličský občanský zákoník. Podle ustanovení § 1643 odst. 2 OZ náleží nezletilému potomku alespoň tři čtvrtiny jeho zákonného dědického podílu, a v případě zletilého potomka alespoň jedna čtvrtina jeho zákonného dědického podílu. Například OZO obsahoval v § 765 odlišnou úpravu velikosti povinného dílu, kdy potomkům zůstavitele, ať zletilým nebo nezletilým náležela jedna polovina jejich zákonného dědického podílu.

Autorka práce považuje za vhodné osvětlit úpravu povinného dílu, resp. nepominutelných dědiců také v právních rádech některých evropských států. Například v polském Kodeksu cywilnym²⁰, ve čtvrté knize, v titulu čtvrtém se nachází úprava tzv. zachowku, což může být přeloženo jako povinný díl. Článek 991 ovšem okruh nepominutelných dědiců upravuje odlišně od naší stávající právní úpravy. V Polsku nejsou nepominutelnými dědici pouze potomci zůstavitele, popř. děti potomků zůstavitele, ale jsou jimi také manžel zůstavitele a zůstavitelovi rodiče, kteří by byli povoláni ze zákona. V případě, že by tedy zůstavitel opominul některou z těchto osob, má taková osoba nárok na vyplacení peněžní částky odpovídající povinnému dílu. Polská právní úprava je rovněž více shovívavá vzhledem k velikosti povinného dílu. Stejně jako naše právní úprava rozlišuje právní úprava v Polsku mezi nezletilými a zletilými potomky. Velikost povinného dílu u nezletilého potomka činí dvě třetiny z jeho zákonného dědického podílu. U zletilých potomků, ale i manžela a rodičů, je velikost povinného dílu stejná, avšak je zde podmínka. Touto podmínkou je, že nárok na povinný díl ve výši dvou třetin odpovídající jejich zákonnému dědickému podílu má pouze ten zletilý potomek, manžel nebo rodič, který není schopen pracovat. V případě, že jsou

¹⁸ Konsolidovaná verze důvodové zprávy k novému občanskému zákoníku, s. 406. [online]. [cit. 30. května 2019]. Dostupné na <<http://obcanskyzakonik.justice.cz/images/pdf/Duvodova-zprava-NOZ-konsolidovana-verze.pdf>>.

¹⁹ § 551 OZ 1950: „*Závěť je neplatná potud, pokud pořizovatel nezůstavil svým nezletilým potomkům tolik, kolik činí cena celého jejich zákonného podílu, anebo pokud nezůstavil jiným svým potomkům nebo tomu z rodičů anebo ze starých rodičů, který je v době zůstavitelova úmrtí v nouzi a už práce neschopný, tolik, kolik činí cena tří čtvrtin podílu, který by jim náležel podle ustanovení o dědění ze zákona.*“

²⁰ Kodeks cywilny. [online]. [cit. 17. června 2019]. Dostupné na <<http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19640160093/U/D19640093Lj.pdf>>.

nepominutelní dědicové, vyjma nezletilých potomků zůstavitele schopni pracovat, je velikost povinného dílu jedna polovina jejich zákonného dědického podílu.

V případě Polska tak lze vidět, že úprava směřuje nejen k ochraně zůstavitelových potomků, ale i k ochraně jeho manžela a rodičů. Může to být dáno tím, že Polsko je stále silně orientováno na římskokatolickou církev a institut rodiny je tak chráněn více.²¹

Obdobně je manžel zůstavitele také nepominutelným dědicem podle rakouského Allgemeines bürgerliches Gesetzbuch v platném znění²², který v § 757 stanoví: „*Pflichtteilsberechtigt sind die Nachkommen sowie der Ehegatte oder eingetragene Partner des Verstorbenen*. Nepominutelnými dědici jsou tedy potomci, pozůstalý manžel nebo registrovaný partner. § 759 upravuje velikost povinného dílu: „*Als Pflichtteil gebührt jeder pflichtteilsberechtigten Person die Hälfte dessen, was ihr nach der gesetzlichen Erbfolge zustünde*.“ Tato činí jednu polovinu zákonného dědického podílu.

V Německu je právní úprava podobná, jako úprava v Rakousku. V § 2303 Bürgerliches Gesetzbuch²³ je stanoveno: „*(1) Ist ein Abkömmling des Erblassers durch Verfügung von Todes wegen von der Erbfolge ausgeschlossen, so kann er von dem Erben den Pflichtteil verlangen. Der Pflichtteil besteht in der Hälfte des Wertes des gesetzlichen Erbteils.*

(2) Das gleiche Recht steht den Eltern und dem Ehegatten des Erblassers zu, wenn sie durch Verfügung von Todes wegen von der Erbfolge ausgeschlossen sind. Die Vorschrift des § 1371 bleibt unberührt.“ Tedy, že právo na povinný díl mají zůstavitelovi potomci, rodiče a manžel, popř. partner zůstavitele. Dále je v § 2309 upraveno: „*Entferntere Abkömmlinge und die Eltern des Erblassers sind insoweit nicht pflichtteilsberechtigt, als ein Abkömmling, der sie im Falle der gesetzlichen Erbfolge ausschließen würde, den Pflichtteil verlangen kann oder das ihm Hinterlassene annimmt.*“ Rodiče zůstavitele tak mají nárok na povinný díl až v případě, kdy zůstavitel nezanechá žádné potomky. U velikosti povinného dílu nečiní německá úprava rozdíly mezi zletilými a nezletilými potomky, ani mezi potomky a jinými osobami. Velikost povinného dílu je u všech nepominutelných dědiců stejná, a to jedna polovina jejich zákonného dědického podílu. Autorka práce k tomu dodává, že úprava povinného dílu, resp. nepominutelných dědiců, v naší právní úpravě tak vybočuje z úprav obsažených v právních

²¹ BEDNÁŘ, Václav. *Testamentární dědická posloupnost*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2011, s. 112.

²² *Allgemeines bürgerliches Gesetzbuch*. [online]. [cit. 17. června 2019]. Dostupné na <<https://www.jusline.at/ge-setz/abgb>>.

²³ *Bürgerliches Gesetzbuch*. [online]. [cit. 17. června 2019]. Dostupné na <<https://www.gesetze-im-internet.de/bgb/>>.

řádech jiných evropských zemí, neboť okruh nepominutelných dědiců je v českém občanském zákoníku užší.

Od povinného dílu je třeba odlišit dědický podíl, který „je jedním ze základních institutů dědického práva, který kvantifikuje právo jednotlivých dědiců na celé pozůstalosti.“²⁴ Podle ustanovení § 1654 OZ: „Nepominutelný dědic nemá právo na podíl z pozůstalosti, nýbrž jen na peněžní částku rovnající se hodnotě jeho povinného dílu. (...)“. Avšak podle § 1644 odst. 1 může být právě povinný díl zůstaven v podobě dědického podílu.

²⁴ ŠEŠINA, Martin. Dědický podíl. *Ad Notam*, 2016, roč. 22, č. 4, s. 3–4.

2 Římskoprávní úprava

Římské právo položilo základy evropského dědického práva. Dědilo se podle zákona nebo podle testamentu. Testament měl zásadně přednost, stejně, jako v dnešní době před děděním ze zákona, neboť rozhodující byla vůle zůstavitele. Dědění zákonné nastupovalo v případech, že zůstavitel zemřel bez toho, aniž by zanechal platný testament.

Bartošek ve své *Encyklopedii římského práva*²⁵ k pojmu *Testamentum* připojil dva fragmenty. První, který charakterizoval samotnou závěť (testament): „*Est voluntatis nostrae iusta sententia de eo, quod qui post mortem suam fieri velit.*“ („Právoplatný projev naší vůle o tom, co si kdo přeje, aby se stalo po jeho smrti.“), (D. 28.1.1.).²⁶ Z tohoto fragmentu lze dovodit, že závěť byla projevem vůle zůstavitele, a bylo pouze na samotném zůstaviteli, co v závěti odkáže, a také v čí prospěch závěť sepíše. Obdobná definice závěti nám přetrvala až do dnešní doby.

Dále římské dědické právo vycházelo z pravidel: „*Ambulatoria est voluntas defunctis usque ad vitae supremum exitum*“ („Proměnlivá je vůle zůstavitele až do poslední chvíle jeho života“) a „*Posteriore testamento, quod iure factum est, superius rumpitur*“ („Pozdějším testamentem, pokud je platný, se ruší testament dřívější“).²⁷ Z těchto pravidel vychází i současné dědické právo, kdy zůstavitel může kdykoli během svého života změnit svou poslední vůli – dnes tuto skutečnost řadíme pod pojmy autonomie vůle a bdělým náležitým práva, kdy zůstavitel ve své vůli sám a dle svého uvážení upravuje, jak by si přál, aby po jeho smrti byl jeho majetek dále spravován. A je na každém, zda využije tohoto práva a v případě změny okolností změní i samotnou závěť, nebo ji ponechá v původním znění.

V *Digestech*, která upravovala dědické právo v knize dvacáté osmé, v druhém titulu, pátém fragmentu (D 28.2.5.)²⁸ je dále uvedeno: „*Ideoque qui postumum heredem instituit si post testamentum factum mutavit matrimonium, is institutus videtur, qui ex posteriore matrimonio natus est.*“ Tedy, že pokud zůstavitel jmenoval dědice a následně se znovu oženil, bude jmenován potomek z později uzavřeného manželství.

²⁵ BARTOŠEK, Milan. *Encyklopedie římského práva*. 2. vydání. Praha: Academia, 1994, s. 432.

²⁶ *Iustiniani Digesta*. [online]. [cit. 25. května 2019]. Dostupné na <<https://droitromain.univ-grenoble-alpes.fr/Corpus/d-28.htm#1>>.

The Digest or Pandects of Justiniani. [online]. [cit. 25. května 2019]. Dostupné na <https://droitromain.univ-grenoble-alpes.fr/Anglica/D28_Scott.htm#I>.

²⁷ BUBELOVÁ, Kamila, DOSTALÍK, Petr. *Praktikum z římského práva*. 2. vydání. Praha: Leges, 2013, s. 178.

²⁸ *Iustiniani Digesta*. [online]. [cit. 25. května 2019]. Dostupné na <<https://droitromain.univ-grenoble-alpes.fr/Corpus/d-28.htm#2>>.

The Digest or Pandects of Justiniani. [online]. [cit. 25. května 2019]. Dostupné na <https://droitromain.univ-grenoble-alpes.fr/Anglica/D28_Scott.htm#II>.

V dalších fragmentech, například v D 28.2.10.²⁹ bylo stanoveno, že zůstavitel může jmenovat jako dědice i dítě ještě nenarozené. Stačilo pouze uvést v závěti formulku: "*Sive vivo me sive mortuo natus fuerit, heres esto*" („Pokud za mého života nebo po mé smrti, se mi narodí dítě, jmenuji ho svým dědicem“). Toto však pojednávalo o autonomii vůle, kdy zůstavitel přímo do závěti musel formulku uvést a stanovit tak nenarozené dítě dědicem ze závěti.

Dvacátá osmá kniha, třetí titul poté pojednávala o nelegálních, neplatných a zrušených posledních vůlích. Hned v prvním fragmentu (D 28.3.1.)³⁰ bylo stanoveno: „*Testamentum aut non iure factum dicitur, ubi sollemnia iuris defuerunt: aut nullius esse momenti, cum filius qui fuit in patris potestate praeteritus est: aut rumpitur alio testamento, ex quo heres existere poterit, vel adgnatione sui heredis: aut in irritum constituitur non adita hereditate.*“,

(„Závěť nebude vymáhána v souladu se zákonem, ...kde je vůle zrušena narozením řádného dědice...“). Podle následných fragmentů bylo však možné pohrobka i vydědit. Avšak i samotné vydědění bylo třeba provést zákonem stanoveným způsobem. Takže se opět vyžadovalo aktivní jednání zůstavitele.

Druhý fragment od Bartoška poté uváděl: „*Postumos autem dicimus eos dumtaxat, qui post mortem parentis nascuntur, sed et hi, qui post testamentum factum in vita nascuntur, ita demum per legem Velleam [Vellaeam] rumpere testamentum prohibentur, si nominatim sint exheredati.*“ („Narozením pohrobka se závěť dodatečně ruší.“), (D. 28. 3. 3. 1.)³¹ Z tohoto fragmentu můžeme dovodit závěr, že v římském právu, pokud se narodil potomek po smrti zůstavitele, tak došlo k zrušení závěti. Jedná se o rozdíl od současné úpravy, kdy narození potomka závěť neruší, ale tento potomek se stává nepominutelným dědicem a má právo na výplatu povinného dílu. Testament, který by nezahrnoval syna a syn by nebyl vyděděn, byl testamentem nespravedlivým, neboť tím zůstavitel porušil povinnost příbuzenské lásky.³² I v římském právu tak existovala situace, kdy měl potomek, zde pouze syn, právo na povinný

²⁹ *Iustiniani Digesta*. [online]. [cit. 25. května 2019]. Dostupné na <<https://droitromain.univ-grenoble-alpes.fr/Corpus/d-28.htm#2>>.

The Digest or Pandects of Justiniani. [online]. [cit. 25. května 2019]. Dostupné na <https://droitromain.univ-grenoble-alpes.fr/Anglica/D28_Scott.htm#II>.

³⁰ *Iustiniani Digesta*. [online]. [cit. 25. května 2019]. Dostupné na <<https://droitromain.univ-grenoble-alpes.fr/Corpus/d-28.htm#3>>.

The Digest or Pandects of Justiniani. [online]. [cit. 25. května 2019]. Dostupné na <https://droitromain.univ-grenoble-alpes.fr/Anglica/D28_Scott.htm#III>.

³¹ *Iustiniani Digesta*. [online]. [cit. 25. května 2019]. Dostupné na <<https://droitromain.univ-grenoble-alpes.fr/Corpus/d-28.htm#3>>.

The Digest or Pandects of Justiniani. [online]. [cit. 25. května 2019]. Dostupné na <https://droitromain.univ-grenoble-alpes.fr/Anglica/D28_Scott.htm#III>.

³² HEYROVSKÝ, Leopold. *Dějiny a systém soukromého práva římského*. 6. vydání. Praha: Nákladem Právnické fakulty University Komenského, 1927, s. 576.

díl v případě, že nebyl zahrnut do testamentu a současně nebyl vyděděn výslovným prohlášením pro svou osobu. Výše povinného dílu se měnila. Zpočátku se jednalo o jednu čtvrtinu zákonného dědického podílu, později jednu třetinu a následně až jednu polovinu zákonného dědického podílu.³³ Lze tedy říci, že ani v římském právu neplatila zásada volnosti zůstavitele ve volbě dědice absolutně, ale pořizovací volnost byla omezena obdobně, jako v současné době.³⁴

Kromě narození dítěte mělo na zrušení závěti vliv i adopce nebo arogace. Konkrétně o tom mluví fragment z Digest (D 28.3.8.)³⁵ pr.: „*Verum est adoptione vel adrogatione filii filiaeve testamentum rumpi, quoniam sui heredis adgnatione solet rumpi.*“ („Je pravda, že závěť je zrušena adopcí nebo arogací syna nebo dcery, jako bylo běžně zrušeno narozením dědice.“). U tohoto fragmentu však první paragraf dále stanovil, že emancipace dcery a vnuka nemá vliv na zrušení poslední vůle, protože jejich propuštění z otcovské moci dochází pouze jedním prodejem.

Daná problematika vlivu změny osobního stavu na platnost posledního pořízení, resp. zde závěti byla upravena například i v Justiniánských institucích.

Druhá kniha, sedmnáctý titul (Inst. 2,17) pojednávala o tom: „*Závěť pořízená v souladu s právem zůstane platnou tak dlouho, dokud není zrušena nebo se nestane neplatnou.*“ První paragraf to však doplňoval: „*Závěť je zrušena tehdy, když nedošlo ke změně právního postavení zůstavitele, jestliže se stal vadným její právní základ. Závěť je zrušena tehdy, stejně jako v případě narození vlastního dědice, jestliže někdo po zřízení závěti adoptuje pomocí císařského reskriptu nebo pomocí praetorova rozhodnutí v rámci nařízení, které je obsaženo v naší konstituci, osobu nacházející se v otcovské moci.*“³⁶

Z výše uvedených fragmentů autorka práce dochází k závěru, že v římském právu změna osobního stavu, konkrétně narození dítěte nebo adopce dítěte, měla vliv na platnost závěti. Závěť se narozením dítěte rušila. Avšak nikde není zmínka o zrušení závěti uzavřením manželství nebo rozvodem. Autorka práce se domnívá, že důvodem bylo nikoli časté vzájemné dědění manželů. Totéž platilo i o rozvodech. Podle zákonné posloupnosti se vzájemné dědění manželů nacházelo až ve čtvrté dědické třídě.

³³ HEYROVSKÝ: *Dějiny a systém...*, s. 580–581.

³⁴ Blíže: KLÍMA, Josef. *Querella inofficiosi testamenti. Příspěvek k vývoji nepominutelných práv dědických*. Praha: Nákladem Knihovny Sborníku věd právních a státních, 1947. 217 s.

³⁵ *Iustiniani Digesta*. [online]. [cit. 25. května 2019]. Dostupné na <<https://droitromain.univ-grenoble-alpes.fr/Corpus/d-28.htm#3>>.

The Digest or Pandects of Justiniani. [online]. [cit. 25. května 2019]. Dostupné na <https://droitromain.univ-grenoble-alpes.fr/Anglica/D28_Scott.htm#III>.

³⁶ SKŘEJPEK, Michal. *IUSTINIANI INSTITUTIONES. JUSTINIÁNSKÉ INSTITUCE*. Praha: Nakladatelství Karolinum, 2010, s. 161.

Dalším druhem posledního pořízení v římském právu byl kodícil neboli dovětek. Původně se jednalo o případy, kdy lidé nemohli pořídit závět', proto pořizovali kodícil.³⁷ Později se stal běžným i v případě, že člověk mohl pořídit závět'. Na rozdíl od závěti, šlo z počátku o úkon neformální, později se určité formální náležitosti vyžadovaly.³⁸ Úprava kodícilu v římském právu nebyla tak podrobná, jako úprava závěti. Úpravy vlivu změny osobního stavu na platnost kodícilu bylo poskromnu. Například v *Digestech* (D 29.7.19).³⁹ bylo řečeno: „*Is qui unum filium habebat, cum codicillos ad eum scripsisset, decessit intestatus herede eo et quem postea procreavit. Adgnatione sui heredis nemo dixerit codicillos evanuisse: igitur si nihil tum de postumis speravit, et codicilli non evanescent et quae relicta sunt, pro parte dimidia filius, ad quem codicillus factus est, solvere compellitur, non etiam postumus. Sed et si codicillos reliquisset duobus superstitibus filiis decedens, cum putaret alterum ex his prius decessisse, simili modo dici potest omnia perinde debere filium, ad quem scripti sunt codicilli, atque si solus heres exstitisset patri. immo dumtaxat partem debet: eorum tamen, quae pro parte praestari non possunt, nihil eorum praestandum, quoniam illi non fuerit filio ablaturus, nisi solum putaret successorem sibi futurum.*“ Jednalo se o případ, kdy otec měl jediného syna, v jehož prospěch zřídil kodícil a následně zemřel. Otcí se však narodil pohrobek. Z tohoto důvodu nebylo možné prohlásit kodícil za neplatný, avšak prvorozený syn byl povinen z dědictví zaplatit svému bratrovi podíl, který by mu náležel podle zákonného dědění. Obdobnou povinnost měl syn, jehož otec měl dva syny a v domnění, že jeden syn je mrtev, zřídil kodícil ve prospěch pouze přeživšího syna. Následně se však objevil také druhý syn.

Stejně, jako u závěti, autorka práce nenalezla zmínku o případech, kdy by byl kodícil zrušen rozvodem manželství nebo uzavřením manželství nového. Autorka se tedy domnívá, že i zde platí důvody, které uvedla u závěti.

Ačkoliv je dědická smlouva rozšířena do mnoha právních řádů, její kořeny nelze hledat v právu římském, neboť zde nebylo možné uzavírat tuto smlouvu. Například profesor Heyrovský se ve svém díle o dědické smlouvě ani nezminil: „*Povolání k dědické poslušnosti děje se testamentem (závěti, testamentum), t. j. jednostranným posledním pořízením, ve kterém zůstavitel (testator) ustanovuje sobě dědice, nebo, není-li tu testamentu a zůstavitel jest tedy intestatus, přímo zákonem. Podle toho různíme dědickou poslušnost*

³⁷ SKŘEJPEK: *IUSTINIANI INSTITUTIONES...*, s. 201.

³⁸ HEYROVSKÝ: *Dějiny a systém...*, s. 570.

³⁹ *Iustiniani Digesta*. [online]. [cit. 25. května 2019]. Dostupné na <<https://droitromain.univ-grenoble-alpes.fr/Corpus/d-28.htm#7>>.

The Digest or Pandects of Justiniani. [online]. [cit. 25. května 2019]. Dostupné na <https://droitromain.univ-grenoble-alpes.fr/Anglica/D29_Scott.htm#VII>.

testamentární a zákonnou (intestátní, ab intestato) a dědice testamentárního a zákonného (intestátního)."⁴⁰ V odborné literatuře se někdy objevují názory, že dědické smlouvě předcházela vojenský testament.⁴¹ Historie institutů však není předmětem této práce. Římské právo vycházelo ze zásady, že zůstavitel mohl svou vůli kdykoliv změnit a to jednostranně. Dědickou smlouvu zásadně jednostranně měnit nelze. Nemožnost jednostranně odvolat svůj projev vůle byl v římském právu v rozporu s dobrými mravy, což stanovují Digesta (D 45.1.61)⁴²: „*Stipulatio hoc modo concepta: "si heredem me non feceris, tantum dare spondes?" inutilis est, quia contra bonos mores est haec stipulatio.*“ (Stipulace tímto způsobem pojata: „Jestliže dědicem mne neučiníš, slibuješ mi dát všechno?“ Je neúčinná, neboť tato stipulace je proti dobrým mravům.). Z této skutečnosti lze vyvodit, jak důležitá byla v římském právu zásada autonomie vůle. Ovšem o dědické smlouvě se kvůli výše zmíněným důvodům nelze mnoho dozvědět.

⁴⁰ HEYROVSKÝ: *Dějiny a systém...*, s. 516.

⁴¹ ČERNOCH, Radek. Umožňuje římské právo uzavření dědické smlouvy? *Časopis pro právní vědu a praxi*, 2013, roč. 21, č. 1, s. 51–54. Dostupné na <<https://journals.muni.cz/cvpv/article/view/5792/4883>>.

⁴² *Iustiniani Digesta*. [online]. [cit. 25. května 2019]. Dostupné na <<https://droitromain.univ-grenoble-alpes.fr/Corpus/d-28.htm#1>>.

The Digest or Pandects of Justiniani. [online]. [cit. 25. května 2019]. Dostupné na <https://droitromain.univ-grenoble-alpes.fr/Anglica/D45_Scott.htm#I>.

3 Obecný zákoník občanský z roku 1811

3.1 Přípravy Obecného zákoníku občanského

Rok 1811 můžeme v dědickém právu, jakožto i v celém právu soukromém považovat za přelomový, neboť byl vydán obecný zákoník občanský a od této chvíle se rakouské císařství mohlo považovat za moderní stát.⁴³ OZO lze zařadit k nejvýznamnějším zákoníkům, jaké kdy byly vydány. Toto tvrzení je v dostatečné míře prokázáno dobou jeho platnosti, kdy na našem území platil až do roku 1950, tedy téměř sto čtyřicet let. Na území Rakouska a Lichtenštejnska platí doposud, samozřejmě v novelizované podobě.

Vyjma Uher platil OZO ve všech rakouských zemích, a proto se za jeho velký přínos považuje zavedení jednoty do soukromého práva v zemích rakouského císařství. Zákoník vycházel z římského práva, ale inspiraci hledal například i v Koldínově zákoníku městských práv nebo v právu kanonickém. Úplným základem však byla přirozenoprávní teorie.⁴⁴ Dědické právo bylo upraveno v díle druhém, hlavách osm až šestnáct, §§ 531-858. Téměř 330 paragrafů upravující dědické právo vypovídá, že úprava je dostatečně podrobná, aby poskytla řešení předmětu problematiky této práce.

Zákoník byl postaven na tradičních principech římského práva, kdy v této práci lze považovat za stěžejní princip volnosti zůstavitelovy ve volbě dědice.⁴⁵

Vydání OZO předcházelo téměř osmdesát let jeho příprav. Za tu dobu byly vytvořeny dvě osnovy, a to Hortenova osnova a Martiniho osnova.

Johann Bernhard Horten byl pověřen císařovnou Marií Terezií k přepracování a zkrácení *Codicis Theresiani*. Později se stal členem a referentem zákonodárné komise. Od něj pak název Hortenova osnova.⁴⁶

Karl Anton von Martini byl předsedou dvorské komise ve věcech zákonodárných vytvořené za vlády císaře Leopolda II. Martini přepracoval návrh občanského zákoníku a následně bylo rozhodnuto, že přepracovaný návrh, tedy Martiniho osnova, vstoupí v platnost v Západní Haliči, jako haličský občanský zákoník (dále také jen „GBGB“). K této události došlo v polovině února roku 1797, a to patentem č. 337 ve Sb. z. s. Poté, v září 1797,

⁴³ BĚLINA, Pavel a kol. *Dějiny země Koruny české. 2, Od nástupu osvícenství po naši dobu*. 3. vydání. Praha: Paseka, 1995, s. 328.

⁴⁴ SCHELLEOVÁ, Ilona, SCHELLE, Karel. *Civilní kodexy. 1811–1950–1964*. Brno: Masarykova univerzita, 1993, s. 19–21.

⁴⁵ TILSCH, Emanuel, HORÁK, Ondřej (ed). *Dědické právo rakouské se stanoviska srovnávací vědy právní*. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2014, s. 17.

⁴⁶ *Hortenova osnova*. [online]. [cit. 10. června 2019]. Dostupné na <<http://www.koeblergerhard.de/Fontes/EntwurfHorten1774.pdf>>.

patentem č. 373 ve Sb. z. s., vstoupila osnova v platnost také ve Východní Haliči a v roce 1798 také v Bukovině. GBGB se považuje za první moderní soukromoprávní úpravu.⁴⁷

Není pravda, jak je uváděno v některé odborné literatuře, že se jednalo o zkušební verzi občanského zákoníku. Potřeba nové úpravy soukromého práva vyplynula z poměrů v Haliči, která byla zmítána nepokoji. Jednalo se o verzi dočasnou. Tato kodifikace dbala přirozeného práva a byla ovlivněna francouzskou revolucí a názory Jeana-Jacques Rouseaua, a to například v deklarování rovnosti všech lidí.⁴⁸

3.2 Závěť, dovětek a dědická smlouva

Poslední vůle zůstavitele byla upravena v deváté hlavě obecného zákoníku občanského, a to konkrétně §§ 552-603.⁴⁹ Byla zde definována závěť, dovětek a částečně i dědická smlouva. § 553 definoval závěť a současně také dovětek: „*Je-li v posledním pořízení ustanoven dědic, nazývá se toto závětí; obsahuje-li však pouze jiná opatření, nazývá se dovětkem.*“ Jednalo se o první výskyt institutu dovětku na našem území, neboť osnovy, a tedy ani haličský občanský zákoník institut dovětku neznal. V komentáři k OZO bylo stanoveno, že pro závěť a dovětek platí stejná ustanovení, rozdíl je pouze v jejich zrušení.⁵⁰ Dle § 713 pozdější platná závěť rušila dřívější závěť, zatímco § 714 stanovil, že pozdější dovětek rušil dovětek dřívější pouze v případě, že s ním byl v rozporu. Autorka práce považuje za důležité zmínit, že i v OZO platila zásada nutnosti co nejvíce vyhovět vůli zůstavitele.

OZO znal také společnou závěť manželů. Úprava byla obsažena v ustanovení § 1248: „*Manželům je dovoleno v jedné a téže závěti ustavit za dědice sebe navzájem nebo i osoby jiné. I takovou závěť lze odvolati; ale z odvolání jednou stranou nelze usuzovati na odvolání stranou druhou.*“ Totéž platilo pro snoubence v případě, že v budoucnu uzavřeli manželství. Bylo však nutno rozlišovat mezi vzájemným testamentem a společným testamentem. Zatímco vzájemným testamentem se manželé ustanovili dědici navzájem, společným testamentem ustanovili jiné osoby.⁵¹ Stěžejní bylo, že rozluka manželství nezpůsobovala neplatnost společné závěti manželů. Neplatnost společné závěti by způsobilo pouze prohlášení manželství za neplatné. Proto v případě, že došlo k rozluce manželství, ve kterém manželé

⁴⁷ HORÁK, Ondřej. K. A. Martini a první moderní úprava dědického práva. Ke 220. výročí (západo)haličského občanského zákoníku. *Ad Notam*, 2017, roč. 23, č. 6, s. 8–11.

⁴⁸ KRČMÁŘ, Jan, SPÁČIL, Jiří (ed). *Právo občanské I. Výklady úvodní a část všeobecná*. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2014, s. 15.

⁴⁹ ROUČEK, František, SEDLÁČEK, Jaromír a kol. *Komentář k československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi*. Praha: V. Linhart, 1936, s. 73–167.

⁵⁰ Tamtéž, s. 76.

⁵¹ KRČMÁŘ, Jan. *Právo občanské. V. díl, právo dědické*. Praha: Spolek Československých právníků „Všehrd“, 1928, s. 32.

pořídili společnou závěť manželů a některý z těchto manželů následně uzavřel nové manželství, platila by tato společná závěť manželů pořízená za trvání prvního manželství. Mohla by tedy nastat situace, kdy by pozůstalý manžel neobdržel nic ze zůstavitelovy pozůstalosti.

V případě dědické smlouvy lze nalézt odlišnosti úpravy v GBGB a OZO, a to vzhledem k subjektům, které mohly tuto smlouvu uzavřít. GBGB definoval dědickou smlouvu v § 513: „*Pokud vlastník někomu přislíbí část nebo celou pozůstalost a tento onen příslib přijme jako platný, tak vzniká dědická smlouva.*“ Čtvrtina pozůstalosti musela zůstat volná, tedy zůstavitel nemohl dědickou smlouvou pořídit o celé pozůstalosti.⁵² Ustanovení § 524 se týkalo vlivu narození dítěte na dědickou smlouvu: „*Narození manželského dítěte bezdětnému zůstaviteli ruší dědickou smlouvu.*“ Dané ustanovení je velmi důležité, neboť se jedná o řešení problému, který je předmětem této práce vzhledem k vlivu narození dítěte na platnost, resp. existenci dědické smlouvy.

Úprava dědické smlouvy v OZO byla velmi kusá, ačkoliv byla dědická smlouva, stejně jako dnes, nejsilnějším dědickým titulem. V § 602 bylo stanoveno, kdo směl dědickou smlouvu uzavřít. Dědickou smlouvu mohli uzavřít pouze manželé, popř. snoubenci. Podle ustanovení § 1249 se jednalo o slib budoucí pozůstalosti nebo dílu z ní druhému manželovi, který tento slib přijal. Opět nebylo možné uzavřít dědickou smlouvu o celé pozůstalosti, ale čtvrtina pozůstalosti musela zůstat volná. V OZO na rozdíl od GBGB tedy dědickou smlouvu nemohla uzavírat kterákoliv osoba, ale pouze manželé nebo snoubenci.

Ustanovení týkající se problému, který je řešen v diplomové práci v této hlavě úpravy dědického práva v OZO nalézt nelze. Řešení neposkytuje ani hlava dvanáctá, týkající se, mimo jiné, změny nebo zrušení, popř. omezení posledního pořízení. Čtrnáctá hlava týkající se povinného dílu a jeho započtení by tak již mohla řešení poskytnout.

3.3 Povinný díl

Povinný díl podle ustanovení §§ 765–766 náležel potomkům, a v případě, že nedělili, tak předkům. V případě potomků povinný díl tvořil jednu polovinu toho, na co by měli nárok podle zákonné dědické posloupnosti. OZO nerozlišoval mezi zletilými a nezletilými potomky. Pokud zůstavitel nezanechal svým potomkům jejich povinný díl, tento se hradil v penězích. Obecný zákoník občanský poskytoval ochranu nepominutelnému dědici především v §§ 776–778. V § 776 bylo stanoveno: „*Opomine-li se z několika dětí, o nichž bylo*

⁵² § 523 Haličského občanského zákoníku. [online]. [cit. 30. května 2019]. Dostupné na <<http://alex.onb.ac.at/cgi-content/alex?aid=jgs&datum=1010&size=45&page=493>>.

zůstaviteli známo, že tu jsou, některé zcela mlčky, může rovněž žádati jen povinný díl.“ Na dané ustanovení navazoval § 777: „Může-li však z okolností býti prokázáno, že některé z několika dětí bylo jen proto opominuto, že nebylo zůstaviteli známo, že jest, není opominutý povinen spokojiti se s povinným dílem; nýbrž může žádati dědický podíl, který vypadá na nepominutelného dědice nejméně obmyšleného; jestli však byl ustanoven za dědice jediný ještě zbývající nepominutelný dědic, nebo byli všichni ostatní povoláni stejnými podíly, stejný dědický podíl.“ V případě, kdy by tedy zůstavitel nevěděl o existenci dítěte, a právě z tohoto důvodu by jej opominul, mohlo dítě žádat dědický podíl, a nikoliv jen povinný díl. Naopak v případě, kdy zůstavitel opominul dítě, o němž věděl, mohlo takové dítě žádat pouze povinný díl. Konečně v § 778 bylo upraveno částečné pozbytí platnosti posledního pořízení: „Jestli zůstavitel má jediného nepominutelného dědice a opomine ho mlčky z omylu shora uvedeného nebo dostane-li bezdětný zůstavitel teprve po prohlášení své poslední vůle nepominutelného dědice, pro něhož nebylo nic opatřeno, zapraví se jen odkazy určené pro veřejné ústavy, k odměně za vykonané služby nebo ke zbožným účelům poměrně v částce nepřevyšující čtvrtiny čisté pozůstalosti, všechna ostatní ustanovení poslední vůle pozbudou však úplně platnosti. Nabudou však opět své platnosti, zemřel-li nepominutelný dědic před zůstavitelem.“ V případě, že zůstavitel měl jediného nepominutelného dědice a omylem jej mlčením opominul nebo jestliže se narodil nepominutelný dědic bezdětnému zůstaviteli až poté, co učinil poslední pořízení, a tedy nepamatoval na něj, tak poslední pořízení částečně pozbývalo platnosti. Nutné je podotknout, že stejně, jako v haličském občanském zákoníku z roku 1797 se za bezdětného považoval i zůstavitel, který měl nemanželské děti.⁵³ Manželské a nemanželské děti si tedy stále nebyly rovny v oblasti dědického práva. Ustanovení týkající se vlivu změny osobního stavu, zde narození dítěte, popř. nepamatování na něj v poslední vůli vychází již z výše zmíněné Hortenovy osnovy. V § 36 této osnovy bylo stanoveno: „Hätte aber ein Erblasser über sein ganzes Vermögen eine letzt-willige Anordnung gemacht, und in derselben seinen Notherben, oder wenn er deren mehrere hat, auch nur einen einzigen derselben ohne von ihm einige Meldung zumachen, gänzlich übergangen, oder obwohl er seiner gedacht, ihn doch weder namentlich enterbet, noch auch ihm etwas zugewendet, so soll der ganze letzte Willen in allen seinen Punkten null und nichtig sein.“⁵⁴ („Pokud by však zůstavitel uspořádal veškerý svůj majetek poslední vůlí, a v této zcela vynechal svého neopominutelného dědice, nebo pokud by jich měl víc, neučinil by byť jen

⁵³ ROUČEK: *Komentář k československému obecnému zákoníku občanskému...*, s. 458.

⁵⁴ *Hortenova osnova*. [online]. [cit. 10. června 2019]. Dostupné na <<http://www.koeblergerhard.de/Fontes/EntwurfHorten1774.pdf>>.

o jediném žádné prohlášení, nebo ačkoliv to zamýšlel, přece ho ani jmenovitě nevydělil, ani mu nic neodkázal, je celá poslední vůle ve všech jejích bodech neplatná.“), následoval § 37: „Auf gleiche Art soll auch ein solcher letzter Willen in der Folge ganz und gar zerrüttet werden, wenn dem Erblasser nach dessen Errichtung, es sei noch bei seinem Leben oder nach seinem Tode, ein eheliches Kind geboren wird, dessen er in dem letzten Willen weder insbesondere, noch auch überhaupt gedacht hat. Doch muß das Kind nach Maß Unserer im ersten Theile, vierten Capitels festgestellten Grundsätze zu rechter Zeit geboren sein; widrigens wird der letzte Willen sonst nicht zerrüttet, als wenn der Erblasser das Kind für das Seinige anerkennt hat. Diese Anerkennung soll aber in jenem Falle, wo das Kind zu früh geboren wird, der Erblasser aber zur Zeit dieser Geburt bereits gestorben ist, auch aus dem geschlossen werden, wenn ihm zur Zeit der Verehelichung die Schwangerschaft der Mutter bekannt gewesen.“⁵⁵ („Stejně tak bude také taková poslední vůle následně zcela a úplně zneplatněna, pokud se zůstaviteli po jejím sepsání, ať už ještě za jeho života či po jeho smrti, narodí manželské dítě, na které v poslední vůli ani konkrétně ani vůbec nemyslel. Toto dítě se však musí narodit včas dle Našich zásad stanovených v první Části čtvrté Kapitoly; v opačném případě jinak nebude poslední vůle zneplatněna, jako kdyby zůstavitel byl uznal toto dítě za své. Toto uznání je také v onom případě, kdy se dítě narodí příliš brzy, zůstavitel je však v době jeho porodu již po smrti, vyvozeno z toho, je-li mu v době uzavření sňatku známo těhotenství matky.“). Následná ustanovení se například týkala dětí, které se stanou manželskými až posléze sňatkem, kdy i na ně bude dopadat ustanovení předcházející.

Obdobné ustanovení nevynechala také Martiniho osnova, a to v § 18: „Hat der Testator keinem seiner Abstammlinge einen Erbtheil im Testamente zugedacht, sondern sie alle übergangen, so muß diese Uebergehung einem wesentlichen Irrthume zugerechnet, und das Testament für null und nichtig gehalten werden. Ist aber ein Kind in einen Erbtheil eingefetzt worden, so gilt noch das Testament, und sollen die übrigen übergangenen Kinder den gesetzlichen Erbtheil erhalten.“⁵⁶ („Pokud zůstavitel nezanechal v poslední vůli žádnému ze svých potomků dědický podíl, nýbrž je všechny vynechal, musí být toto vynechání přičteno omylu a poslední vůle musí být považována za neplatnou. Pokud je však jednomu dítěti přisouzen dědický podíl, pak poslední vůle stále platí a ostatní vynechané děti obdrží zákonný dědický podíl.“), rozdílem však bylo, že se nejednalo pouze o jediného nepominutelného

⁵⁵ Hortenova osnova. [online]. [cit. 10. června 2019]. Dostupné na <<http://www.koeblergerhard.de/Fontes/EntwurfHorten1774.pdf>>.

⁵⁶ Martiniho osnova. [online]. [cit. 10. června 2019]. Dostupné na <<http://www.koeblergerhard.de/Fontes/EntwurfMartini1796.pdf>>.

dědice, ale o potomky. Tedy jednalo se o případ, kdy zůstavitel ve své závěti nepamatoval na žádného ze svých potomků, což bylo připisováno jeho omylu, a z tohoto důvodu byla závěť neplatná. Odlišně by se postupovalo v případě, kdy by zůstavitel v závěti pamatoval pouze na některého ze svých potomků a na ostatní ne, tito potomci by se mohli domáhat svého zákonného dědického podílu. I haličský občanský zákoník převzal dané ustanovení, když § 511 stanovil: „*Pokud se po pořízení závěti bezdětnému zůstaviteli narodí manželské dítě, vnuk, nebo pravnuk, ztrácí závěť platnost. Zemře-li však dítě před zůstavitelem, nabude závěť opět platnosti.*“ Lze tedy spatřit právní úpravu, která chránila manželské děti narozené až po pořízení závěti. Chráněny byly opět pouze manželské děti, což je vzhledem k době, ve které byl zákoník vydán pochopitelné. Úprava vycházela vstřícně zůstaviteli, který závěť nemusel aktivním jednáním měnit v případě, že se mu po jejím pořízení narodilo manželské dítě, popř. ani tehdy, kdy takové dítě zemřelo dříve než zůstavitel, což v době přijetí zákoníku nebylo nic neobvyklého, vzhledem k úmrtnosti dětí.

V části OZO, věnující se dědickým smlouvám bylo v § 1254 stanoveno: „*(...) Dědicům nepominutelným přísluší tato práva jako proti jinému poslednímu pořízení.*“ Tedy to, co platilo u závěti a potažmo také u dovětku se aplikovalo i na dědickou smlouvu.

V případě manžela zůstavitele lze opět nalézt odlišnost od GBGB, neboť dle GBGB měl nárok na povinný díl také manžel zůstavitele. Ustanovení § 568 GBGB stanovilo velikost povinného dílu manžela. Manželu zůstavitele náležela jedna třetina toho, kolik by mu náleželo podle zákonné dědické posloupnosti. Lze tedy konstatovat, že haličský občanský zákoník chránil nejen zůstavitelovy děti, ale byl nakloněn také ochraně pozůstalého manžela. I kdyby byla závěť pořízena ve prospěch zůstavitelova prvního manžela, tak i druhý manžel by měl nárok, alespoň na vyplacení peněžní částky odpovídající velikosti povinného dílu. Tak by byla alespoň částečně zmírněna nespravedlnost, která by děděním prvního manžela vznikla.

OZO tuto úpravu nepřevzal a manžel tak nebyl nepominutelným dědicem. V situaci, kdy by manžel sepsal závěť za trvání prvního manželství a následně se oženil podruhé, ale závěť nezničil či nesepsal novou, platila by závěť, kterou sepsal, za trvání předešlého manželství. Nové manželství by vliv na platnost závěti nemělo. Pozůstalá manželka mohla být v případě smrti manžela zajištěna jinak, například mohli manželé uzavřít dědickou smlouvu, a tak by vedle sebe dědila první i druhá manželka.

4 Meziválečné návrhy z let 1931 a 1937

Tzv. recepční normou, zákonem č. 11/1918 Sb. z. a n., byly převzaty všechny právní předpisy platné za dob monarchie, tedy i obecný zákoník občanský. Nastal však tzv. právní dualismus, kdy rakouské právo platilo v českých zemích a na Slovensku a Podkarpatské Rusi platilo právo uherské.⁵⁷ Tato situace a také potřeba modernizovat právní řád vedla k úvahám o novelizaci občanského práva. Jednalo se o klíčovou část revize právního řádu. Ministerstvo spravedlnosti zorganizovalo v roce 1920 odbornou debatu. Na základě této debaty bylo vytvořeno pět subkomitétů. Vedoucím referentem subkomitétu vytvořeného pro dědické právo byl profesor Emil Svoboda, působící na pražské právnické fakultě. V prvních deseti letech republiky probíhaly spíše jen diskuze o novelizaci a unifikaci soukromého práva. Až v roce 1931 byla předložena Osnova občanského zákoníku, tedy zákon, kterým se vydává všeobecný zákoník občanský (dále také jen „osnova“). Osnova byla ústně projednávána a její konečný výsledek, který se nazýval Vládní návrh zákona, kterým se vydává občanský zákoník (dále také jen „VN 1937“) byl v roce 1936 schválen vládou. Parlament návrh již schválit nestihl, a to z důvodu událostí roku 1938.⁵⁸ Nový občanský zákoník měl být vydán ke dvacetiletému výročí republiky, ovšem k tomu bohužel kvůli výše zmíněným událostem nedošlo.

Vzhledem k tomu, že aktuální občanský zákoník by měl vycházet právě z VN 1937, autorka práce předpokládá, že úprava by měla být stejné či alespoň podobná. Avšak ještě před rozebráním VN 1937 a také osnovy občanského zákoníku z roku 1931, by se autorka ráda zaměřila na návrh úpravy dědického práva pod vedením prof. Svobody.⁵⁹

Úkolem subkomitétu bylo zmodernizovat stávající obecný zákoník občanský. Pokud se pozornost zaměří na ustanovení OZO, která poskytovala řešení případu nastíněného touto prací, tedy § 778 a paragrafy předcházející, jednalo se o obsahově totožná ustanovení. Obdobná úprava platila také pro dědické smlouvy. Profesor Svoboda v některých případech použil jiné pojmy, např. místo dědice byl uveden potomek nebo odlišné formulace. Avšak, jak je zmíněno výše, obsah byl totožný. V případě, že se zůstavitel v závěti nezmínil o dítěti, jehož existence mu byla známa, mohlo toto dítě požadovat povinný díl. Pokud však zůstavitel nevěděl o existenci takového dítěte, mohlo dítě požadovat dědický podíl. Závěť

⁵⁷ HOETZEL, Jiří, WEYR, František (ed). *Slovník veřejného práva československého (svazek V.)*. Praha: Eurolex Bohemia, 2000, s. 75.

⁵⁸ VOJÁČEK, Ladislav a kol. *Vývoj soukromého práva na území českých zemí*. Brno: Masarykova univerzita, 2012, s. 316–326.

⁵⁹ SVOBODA, Emil (ed). *Dědické právo. Návrh subkomitétu pro revisi občanského zákoníka pro Československou republiku*. 2. vydání. Praha: Ministerstvo spravedlnosti, 1924. 84 s.

pozbyvala platnosti v případě, že zůstavitel měl jediného nepominutelného potomka a toto dítě opominul právě kvůli nevědomosti o jeho existenci nebo pokud se nepominutelný dědic narodil bezdětnému zůstaviteli až poté, co byla závěť pořízena.

Nyní již k osnově 1931 a vládnímu návrhu z roku 1937. V první řadě je třeba uvést, že podle osnovy i vládního návrhu měla být závěť, resp. poslední pořízení, kam je zahrnuta závěť a dovětek, vykládána tak, aby bylo co nejvíce vyhověno zůstavitelově vůli.⁶⁰ Co se týká částí, ve které byly v osnově a později i v návrhu obsaženy změny v podmínkách platnosti pořízení, žádné ustanovení týkající se změny osobního stavu obsaženo nebylo, tudíž na platnost pořízení nemělo vliv.

V obou návrzích opět platilo, že novější závěť rušila závěť starší. Takový postup by se neuplatnil v případě, že z novější závěti by bylo zřejmé, že tato, starší závěť nerušila. Ke zrušení dovětku novou závětí by došlo pouze v případě, kdyby tak bylo uvedeno v nové závěti. Naopak nový dovětek zásadně nerušil starší závěť nebo dovětek. K tomu by došlo pouze v případě, kdyby z nového dovětku bylo zřejmé, že vůle zůstavitele byla jiná, než jaká byla uvedena ve starší závěti nebo starším dovětku.⁶¹

Osnova dědickou smlouvu mezi manželi neznala⁶², ovšem vládní návrh z roku 1937 znal institut dědické smlouvy obdobně, jako obecný zákoník občanský, a tak mohla být manželka chráněna dědickou smlouvou. Definici dědické smlouvy lze nalézt v ustanovení § 441 VN: „*Manželé mohou uzavřít smlouvu dědickou, podle níž jedna strana druhou ustanovuje za dědice a tato druhá ustanovení přijímá, nebo se takto za dědice ustanoví navzájem. Takovou smlouvu mohou uzavřít i snoubenci, ale je platná jen tenkrát, dojde-li mezi nimi k manželství.*“ Podle § 447 VN opět platila povinnost nechat čtvrtinu pozůstalosti volnou v případě uzavření dědické smlouvy. Zajímavé je ustanovení § 451 VN týkající se zániku dědické smlouvy rozvodem nebo rozlukou. V případě, že šlo o dobrovolný rozvod, tento neměl vliv na dědickou smlouvu. Pokud se jednalo o nedobrovolný rozvod, kdy byli vinni oba manželé nebo ani jeden z manželů nebyl vinen, tak každý z těchto manželů mohl dědickou smlouvu jednostranným posledním pořízením odvolat. V případě, že šlo o nedobrovolný rozvod, kdy vinna byla pouze jedna strana, právo jednostranně odvolat dědickou smlouvu posledním pořízením měla pouze strana nevinna na rozvodu. Dědická smlouva byla sice rozlukou zrušena, avšak povolání nevinného manžela zůstalo v platnosti. Zde lze nalézt

⁶⁰ § 392 *Vládního návrhu zákona, kterým se vydává občanský zákoník*. Praha: Národní shromáždění ČSR, 1937. [online]. [cit. 10. června 2019]. Dostupné na <<https://digi.law.muni.cz/handle/digilaw/7035>>.

⁶¹ ROUČEK: *Komentář k československému obecnému zákoníku občanskému...*, s. 305.

⁶² Tamtéž, s. 165.

značnou odlišnost od současné úpravy jak dědického, tak rodinného práva. Podle současného rodinného práva se již neoznačuje strana vinná a nevinná na rozvodu manželství.

Pozůstalý manžel byl chráněn zákonným právem dědickým, a to ze čtvrtiny pozůstalosti, jak je uvedeno v § 668 osnovy a § 568 VN 1937. Tato ochrana však podle § 649 osnovy a § 548 VN nastupuje pouze v případě, kdy: „*nedojde k poslušnosti podle dědické smlouvy nebo podle závěti.*“ Daná ustanovení na případ řešený touto prací tedy nedopadají. Pozůstalý manžel měl však právo na zaopatření. Podle ustanovení § 706 osnovy a § 609 VN: „*Pozůstalému manželu náleží jednak doživotní právo užívací na movitostech, které by mu připadly do vlastnictví, kdyby dědil podle zákona, jednak po dobu vdovství zaopatření, odpovídající dosavadní životní míře, pokud se mu ho jinak nedostává.*“ Lze tedy říci, že pozůstalý manžel mohl být chráněn jinými instituty, ale vliv nové manželství na platnost posledního pořízení nemělo. V případě narození potomka se úprava v osnově i ve vládním návrhu značně podobala úpravě předchozí. Stejně jako v obecném zákoníku občanském bylo podle § 673 osnovy i podle § 574 VN 1937 dítě nepominutelným dědicem a mělo tedy právo na povinný díl. Osnova i vládní návrh stejně, jako obecný zákoník občanský stanovily ochranu nepominutelného dědice a to takovou, že v případě, kdy zůstavitel opominul dítě, o kterém věděl, že je na živu, mohlo se toto dítě domáhat pouze povinného dílu. V případě, že by zůstavitel opominul dítě, o kterém nevěděl, mohlo se toto dítě domáhat dědického podílu a nikoli jen povinného dílu.⁶³ Právě z tohoto důvodu, či ještě z důvodu, že se bezdětnému zůstaviteli narodilo dítě až po pořízení závěti, resp. všech posledních pořízení by takové pořízení pozbylo moci, tak jak se praví v § 686 osnovy i § 588 VN 1937. Osnova ani vládní návrh nestanovily, že zůstavitel musel mít jediného nepominutelného dědice, na kterého v závěti nepamatoval, tak, jako to stanovoval obecný zákoník občanský, aby byla závěť neplatná. Těchto dědiců mohlo být i více.

⁶³ ROUČEK: *Komentář k československému obecnému zákoníku občanskému...*, s. 448–450.

5 Občanské zákoníky z let 1950 a 1964

5.1 Občanský zákoník z roku 1950

Občanský zákoník z roku 1950 byl součástí tzv. právnické dvouletky, která měla za úkol vytvořit nový právní řád. Dosavadní snahy o moderní demokratický právní řád byly zlikvidovány během krátké doby. Autoři zákona hledali inspiraci v sovětském právním řádu a nikoli v dosavadní právní úpravě, která byla tvořena po dobu delší než sto padesáti let, včetně časté inspirace římským právem.

Se zákonem č. 141/1950 Sb., přišlo značné zjednodušení oblasti dědického práva stejně, jako jiných oblastí upravených v občanském zákoníku. Nejen, že došlo ke zjednodušení, ale především ke zestručnění úpravy. Dědické právo bylo upraveno v předposlední části občanského zákoníku, a zatímco OZO obsahoval 293 paragrafů týkající se dědického práva⁶⁴, OZ 1950 obsahoval pouze 52 paragrafů, které řešily problematiku dědického práva.⁶⁵ Z tohoto důvodu je velmi naivní domnívat se, že by zákoník obsahoval řešení specifické problematiky, která je předmětem této práce.

Autorka práce považuje za nutné zmínit, že v této kapitole bude vliv změny osobního stavu na platnost posledního pořízení vztažen pouze k závěti. Jednou z novinek, které OZ 1950 přinesl, bylo zrušení ustanovení o možnosti uzavřít dědickou smlouvu mezi manželi, kterou zakotvoval OZO, neboť podle odůvodnění byla zůstavitelova vůle touto smlouvou podvazována. Proto OZ 1950 dědickou smlouvu neupravoval a v případě, že by za platnosti OZ 1950 byla dědická smlouva uzavřena, byla by absolutně neplatná. Obdobným případem byla i úprava dovětky. Ten však na rozdíl od dědické smlouvy nebyl vypuštěn, ale došlo ke zrušení jeho odlišování od závěti. Byly připuštěny pouze dva dědické tituly, a to závěť a dědění ze zákona, kdy dědění ze zákona mělo přednost, což byla také novinka oproti předchozí právní úpravě.⁶⁶

Občanský zákoník obsahoval především základy dědického práva. Více by se snad ani do 52 paragrafů nevešlo. Přesto však lze určitá vodítka k řešení problematiky nalézt i zde. V § 538 bylo stanoveno: „*Při výkladu závěti budiž dbáno, aby byla splněna skutečná vůle pořizovatelova.*“⁶⁷ Za povšimnutí dále stojí § 548: „*Ustanovení závěti, která se přičí zákonu nebo obecnému zájmu, jakož i ustanovení nesrozumitelná nebo si odporující, jsou neplatná.*“

⁶⁴ Císařský patent č. 946/1811 Sb. z. s., obecný zákoník občanský.

⁶⁵ Zákon č. 141/1950 Sb., občanský zákoník.

⁶⁶ BÍLEK, Petr, ŠEŠINA, Martin. *Dědické právo v předpisech let 1925–2001*. Praha: C. H. Beck, 2001, s. 105.

⁶⁷ § 538 zákona č. 141/1950 Sb., občanský zákoník.

V případě, že by existovala závěť, která byla pořízena za trvání dřívějšího, resp. prvního manželství, ze kterého vzešly děti, a následně by byl uzavřen sňatek nový, ze které by vzešly další děti, ale platila by původní závěť, nepřičily by se ustanovení závěti obecnému zájmu? Je třeba si zodpovědět otázku, co bylo vlastně účelem závěti. Za účel závěti, v tom nejjednodušším slova smyslu se považovala možnost pořizovatele zvolit osoby, které budou dědit jeho majetek, což obsahovala také definice závěti v § 534: „Závěť je jednostranný projev zůstavitelovy vůle, kterým zůstavitel osobně činí pořízení o svém majetku.“ Nebylo proti obecnému, resp. veřejnému zájmu, aby dědily, a tedy byly nějakým způsobem zajištěny pouze děti z manželství prvního? Nikoli, neboť dle § 551 nezletilé děti patřily do skupiny nepominutelných (zde neopomenutelných, viz dobová judikatura – např. Rozhodnutí bývalého Nejvyššího soudu ze dne 22.10. 1957, č. 50/1958) dědiců bezpodmínečně a zletilé děti za určitých podmínek. Nezletilým dětem náleželo tolik, kolik činila cena jejich zákonného dědického podílu a zletilým dětem náležely tři čtvrtiny jejich zákonného dědického podílu. Dané ustanovení tak omezovalo zůstavitelovu pořizovací svobodu, avšak předcházelo situaci, kdy by dědily pouze děti z prvního manželství. Autorka práce považuje za důležité uvést, že v této době došlo ke zrovnoprávnění postavení dětí vzešlých z manželství a dětí nemanželských.

V případě manžela a bývalého manžela opět úprava chyběla. V situaci, kdy by byla závěť sepsána za trvání prvního manželství, následně by došlo k rozvodu a manželství novému a manžel by závěť nezměnil, dědila by první manželka, a to ze závěti. Druhá manželka by nedědila, neboť nebyla uvedena, jako dědic v závěti a ani nepatřila do skupiny neopomenutelných dědiců. Mezi neopomenutelné dědice patřili zůstavitelovi nezletilí potomci a dále zletilí potomci, rodiče a prarodiče za určitých podmínek.⁶⁸ Pozůstalá manželka by mohla obdržet polovinu zákonného majtkového společenství, a to podle zákona č. 256/1949 Sb., zákon o právu rodinném.

⁶⁸ § 551 zákona č. 141/1950 Sb., občanský zákoník.

5.2 Občanský zákoník z roku 1964

Od roku 1964 do roku 2013 platil na našem území zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník. Dědické právo zde bylo upraveno v části sedmé a v původním znění obsahovalo pouze 28 paragrafů. Opět tedy došlo ke zestručnění úpravy. Hlavními změnami oproti OZ 1950 bylo zúžení okruhu neopomenutelných dědiců a vypuštění institutu vydědění, které se však novelou zákona č. 131/1982 Sb., zákon, kterým se mění a doplňuje občanský zákoník a upravují některé další majetkové vztahy, opět navrátilo. Stále mělo přednost dědění ze zákona proti dědění podle závěti. OZ 1964 stejně, jako OZ 1950 neupravoval dědickou smlouvu, ani dovětek. Z tohoto důvodu bude opět řeč pouze o vlivu změny osobního stavu na platnost závěti.

V ustanovení § 477 odst. 1 bylo stanoveno, že v závěti zůstavitel ustanoví dědice, popřípadě určí jednotlivé podíly. Tento paragraf tedy jasně ukazoval na onu autonomii vůle pořizovatele závěti. Doplněním zmíněného paragrafu mohlo být ustanovení § 480, které stanovilo, že závěť se zrušuje platnou závětí pozdější, anebo odvoláním závěti, popř. že dojde ke zrušení listiny, na níž byla závěť napsána. Z toho vyplývá nejen to, že pořizovatel poslední vůle mohl určit, kdo bude jeho dědicem, popř. jaké konkrétní věci, nebo jaké části, ale svoji závěť taky mohl měnit nebo odvolat stejně, jako tomu bylo v předchozích právních úpravách.

Opět nebyla upravena žádná změna osobního stavu, která by vedla ke zrušení závěti. V případě narození dítěte se závěť žádným způsobem neměnila. Řešení nabízel § 479, který šel cestou ochrany neopomenutelných dědiců: *„Nezletilým potomkům se musí dostat aspoň tolik, kolik činí jejich dědický podíl ze zákona, a zletilým potomkům aspoň tolik, kolik činí tři čtvrtiny jejich dědického podílu ze zákona. Pokud závěť tomu odporuje, je v této části neplatná.“*, takto zněl paragraf v původním znění. Zákonem č. 509/1991 Sb., zákon, kterým se mění, doplňuje a upravuje občanský zákoník, došlo ke změně tohoto ustanovení. Nezletilí potomci měli i nadále nárok na povinný díl odpovídající jejich zákonnému dědickému podílu, avšak povinný díl zletilých potomků se zmenšil. Již neměli nárok na tři čtvrtiny, ale pouze na polovinu jejich dědického podílu ze zákona. V případě, že zůstavitel opomněl neopomenutelné dědice, mohli se tyto potomci zůstavitele dovolat relativní neplatnosti závěti. Bylo tedy pouze na opomenutých potomcích, zda uplatnili své právo k povinnému dílu či nikoli, a to v obecné tříleté promlčecí době (dnes lhůtě).

Zatímco podle OZ 1950 patřili mezi neopomenutelné dědice i rodiče a staří rodiče zůstavitele, OZ 1964 stanovil, že neopomenutelnými dědici jsou pouze potomci zůstavitele.

Mezi neopomenutelné dědice tak nepatřil a ani podle aktuální právní úpravy nepominutelných dědiců nepatří manžel zůstavitele. Zákonodárce tak rozhodl z důvodu, že ekonomické potřeby manžela jsou zajištěny společným jměním manželů, dříve bezpodílového spoluvlastnictví manželů, které bylo zrušeno zákonem č. 91/1998 Sb., zákon, kterým se mění a doplňuje zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů, a o změně a doplnění dalších zákonů.⁶⁹ V případě rozvodu, popř. uzavření nového manželství změna závěti nastala pouze aktivním jednáním pořizovatele závěti. Tedy, že svou dosavadní poslední vůli změnil nebo odvolal. V případě, že tak zůstavitel neučinil, a v závěti figurovalo jméno prvního manžela, dědil tento manžel. Manžel z později uzavřeného manželství byl uspokojen ze společného jmění manželů, jak je zmíněno výše, avšak jako testamentární dědic nedědil.

⁶⁹ MIKEŠ, Jirí. *Dědictví a právo. (Právní poradce pro každého)*. Praha: Informatorium, 1993, s. 75.

6 Občanský zákoník z roku 2012

6.1 Úvod do kapitoly

Od 1. 1. 2014 je v účinnosti občanský zákoník pod číslem 89/2012 Sb., který představuje aktuální právní úpravu. Občanský zákoník byl vydán v souvislosti s celkovou rekodifikací soukromého práva. Bylo třeba přijmout novou právní úpravu, neboť na našem území stále platil OZ 1964, a ačkoliv po listopadu 1989 proběhla řada novelizací tohoto občanského zákoníku, právní úprava zůstala stále nedostatečná.

S přijetím OZ se do našeho právního řádu vrátila celá řada institutů, které socialistické právo vypustilo. Pro předmět této práce je stěžejní navrácení institutu dědické smlouvy, i když v pozměněné podobě a navrácení dovětku.

V části třetí, pod názvem Absolutní majetková práva, hlava III, upravuje právo dědické. Úprava dědického práva v OZ je oproti OZ 1964 mnohem širší, neboť celá úprava dědického práva v OZ obsahuje téměř 250 paragrafů a například pouze úpravě nepominutelných dědiců se věnuje bezmála 30 paragrafů.

6.2 Pořízení pro případ smrti

V ustanovení § 1491 je stanoveno, co patří mezi pořízení pro případ smrti: „*Pořízením pro případ smrti jsou závěť, dědická smlouva nebo dovětek.*“ Opět se respektuje vůle zůstavitele, neboť podle § 1494, mimo definici závěti, je také stanoveno, že má být co nejvíce vyhověno vůli zůstavitele. Tato vůle zůstavitele však není absolutní, jsou zde instituty, které vůli zůstavitele mohou omezit, a jedním z těchto institutů je povinný díl, potažmo úprava nepominutelných dědiců

Pod právní úpravu závěti je řazen také dovětek, stejně, jako tomu bylo v OZO nebo i VN 1937. § 1498 stanoví, že pro dovětek se užijí obdobně ustanovení o závěti. Z tohoto důvodu autorka práce nepovažuje za nutné úpravu dovětku vzhledem k předmětu práce dále rozvádět, a následně se bude věnovat pouze vlivu změny osobního stavu na platnost závěti a dědické smlouvy.

Jak již bylo zmíněno v úvodu kapitoly, OZ navrátil do našeho právního řádu také dědickou smlouvu. Stávající úprava dědické smlouvy se však liší od úpravy této smlouvy obsažené v OZO a VN 1937. Podle těchto úprav mohli dědickou smlouvu uzavřít pouze manželé, popř. snoubenci s odkládací podmínkou uzavření manželství. OZ obsahuje odlišnou úpravu toho, kdo může dědickou smlouvu uzavřít, a to v § 1584: „*Dědickou smlouvu může uzavřít zletilý zůstavitel, který je plně svéprávný; je-li zůstavitel ve svéprávnosti omezen, může*

dědickou smlouvu uzavřít a závazek z ní změnit se souhlasem opatrovníka.“ Dědická smlouva mezi manželi však zůstala zachována, avšak nejsou to jediné subjekty, které ji mohou uzavřít. Důležité je ustanovení týkající se dědické smlouvy po rozvodu manželství. Podle ustanovení § 1593 odst. 1 se práva ani povinnosti z dědické smlouvy rozvodem manželství neruší, avšak dědická smlouva může stanovit jinak. V případě, že dojde k rozvodu manželství, může se každý z manželů domáhat, aby soud dědickou smlouvu zrušil. Nezrušil by ji v případě, kdy by návrh směřoval proti manželovi, který rozvrat manželství nezpříčinil a s rozvodem nesouhlasil. Tedy v případě, že by došlo k rozvodu manželství, mohl by některý z manželů nebo i oba manželé podat návrh na zrušení dědické smlouvy soudem, který by dědickou smlouvu zrušil, a tak by bývalý manžel již nedědil. Opakem by mohl být příklad, kdy má manžel mimomanželský vztah, je podán návrh na rozvod, ale i tak s tímto rozvodem druhý manžel nesouhlasí. Soud by v takovém případě dědickou smlouvu uzavřenou mezi manželi nezrušil. V případě, že by po rozvodu manželství manžel uzavřel nové manželství, platila by stále dědická smlouva uzavřená za trvání prvního manželství a druhá manželka by nemusela dědit nic, popř. pouze jednu čtvrtinu, která musí zůstat volná stejně, jako v úpravě dle OZO a VN 1937. Zde lze spatřit ochranu manžela z prvního manželství, a to někdy i na úkor manžela z následně uzavřeného manželství.

6.3 Povinný díl

Změnou osobního stavu, která by mohla mít vliv na platnost posledního pořízení je narození dítěte. Zákon v ustanovení § 1492 upravuje: *„Pořízením pro případ smrti nelze zkrátit povinný díl nepominutelného dědice, který se práva na povinný díl nezřekl a nedošlo-li ani k vydědění. Pokud tomu pořízení pro případ smrti odporuje, náleží nepominutelnému dědici povinný díl.“* Z tohoto tedy plyne určitá ochrana nepominutelného dědice, ovšem jen ve vztahu k jeho povinnému dílu, nikoli k celému dědictví. Nepominutelný dědic vliv na platnost posledního pořízení nemá. Zákon v § 1643 odst. 1 stanoví, které osoby jsou nepominutelnými dědici: *„Nepominutelnými dědicem jsou děti zůstavitele a nedědí-li, pak jsou jimi jejich potomci.“* Velikost povinného dílu je upravena v ustanovení § 1643 odst. 2, který stanoví rozdílnou velikost dílů pro nezletilé nepominutelné dědice a zletilé nepominutelné dědice, kdy: *„nepominutelný dědic nezletilý, musí dostat alespoň tolik, kolik činí tři čtvrtiny jeho zákonného dědického podílu. Je-li nepominutelný dědic zletilý, musí se mu dostat alespoň tolik, kolik činí čtvrtina jeho zákonného dědického podílu.“* Nezletilý nepominutelný dědic je chráněn více. To tedy znamená, že i kdyby zůstavitel v závěti

opominul svého potomka, popř. se potomek narodil až po jejím pořízení, nenastane situace, kdy by tento potomek nic neobdržel. Jiným případem by bylo vydědění potomka, avšak to není předmětem diplomové práce.

Kromě narození dítěte je ovšem předmětem práce zjistit i vliv manželství, popř. rozvodu na platnost posledního pořízení. Kromě dědické smlouvy, která již byla řešena v předchozí kapitole, se nyní autorka práce zaměří na závěť. Jak již bylo zmíněno, v ustanovení § 1494 odst. 2 je upraven jeden ze základních principů výkladu závěti: „*Závěť je třeba vyložit tak, aby bylo co nejvíce vyhověno vůli zůstavitele.*“ Tedy, že pokud zůstavitel určí jako dědice svého bývalého manžela, jedná se o vůli zůstavitele. Pokud by jeho vůle byla jiná, má možnost ji změnit. Podle ustanovení § 1575 je možnost závěť zrušit buďto jejím odvoláním, nebo pořízením pozdější závěti. Pokud by zůstavitel závěť nezrušil, může nastat situace, kdy bude dědit bývalý manžel podle závěti společně se současným manželem, který bude dědit podle zákonné dědické posloupnosti. I kdyby se tak nejednalo o zůstavitelovu vůli, ale o jeho pouhou zapomětlivost nebo nepozornost závěť změnit, opět zde nastupuje zásada, že bdělým náleží práva.

Již v první kapitole autorka zmiňuje, že manžel zůstavitele mezi nepominutelné dědice nepatří a nemá nárok na povinný díl. Práva manžela po smrti zůstavitele tak mají být zajištěna institutem společného jmění manželů.⁷⁰ Společné jmění manželů je upraveno v § 708 an. OZ spadající pod pojem manželské majetkové právo. Smrtí manžela zaniká manželství a nejpozději zánikem manželství zaniká také společné jmění manželů. Důvodová zpráva k OZ k tomu uvádí: „*Bez ohledu na to, jak manželství zanikne, je samozřejmé, že eo ipso zaniká případné společné jmění manželů.*“⁷¹ V rámci pozůstalostního řízení, tak dojde k vypořádání společného jmění, kdy soud, resp. notář, který v pozůstalostním řízení činní úkony soudu rozhodne, jaká část majetku ze společného jmění manželů připadne pozůstalému manželovi, a jaká část majetku se stane předmětem dalšího pozůstalostního řízení. Dále důvodová zpráva, ale i zákona stanoví: „*Jestliže manželství zaniklo smrtí manžela, posoudí se majetkové povinnosti a práva zemřelého v závislosti na majetkovém režimu za existence jeho manželství, popř. i ve spojení s jeho majetkovými dispozicemi.*“⁷² K tomu lze dodat, že v případě, kdy měli manželé sjednán režim oddělených jmění, společné jmění manželů vůbec nevzniklo.⁷³

⁷⁰ HORÁK, Ondřej. Ochrana nepominutelných dědiců a povinný díl. *Časopis pro právní vědu a praxi*, 2012, roč. 20, č. 3, s. 283–286. Dostupné na <<https://journals.muni.cz/cpvp/article/view/5867>>.

⁷¹ Konsolidovaná verze důvodové zprávy k novému občanskému zákoníku, s. 190. Dostupné na <<http://obcanskyzakonik.justice.cz/images/pdf/Duvodova-zprava-NOZ-konsolidovana-verze.pdf>>.

⁷² Tamtéž.

⁷³ Notářská komora České republiky. *Režim oddělených jmění*. [online]. [cit. 10. června 2019]. Dostupné na <<https://www.nkcr.cz/sluzby/rodina-majetek-a-ochrana-prav/rezim-oddelenych-jmeni>>.

V těchto případech tedy není možné hovořit o zajištění práv pozůstalého manžela po smrti zůstavitele společným jměním manželů.

Na závěr podkapitoly považuje autorka za důležité zmínit § 1482 odst. 1, který stanoví: *„Probíhá-li v den zůstavitelovy smrti řízení o rozvod manželství zahájené na zůstavitelův návrh podaný v důsledku toho, že se manžel vůči zůstaviteli dopustil činu naplňujícího znaky domácího násilí, je zůstavitelův manžel vyloučen z dědického práva jako zákonný dědic.“* Nejedná se přímo o úpravu změny osobní stavu, ale je to náběh k ní. V případě, kdy by se manžel dopouštěl na druhém domácího násilí, a právě z tohoto důvodu by byl podán návrh na rozvod, je manžel dopouštějící se násilí vyloučen ze zákonného dědického práva, avšak testamentárním dědicem zůstane. Důvodová zpráva k OZ k tomu stanoví, že *„v takovém případě je zřejmé, že manželství je rozvráceno z příčin na straně druhého manžela. Proto není důvod zakládat pro tento případ manželovo zákonné dědické právo.“*⁷⁴ Dovojuje se zde vůle zůstavitele, který by zřejmě nechtěl, aby se druhý manžel stal jeho dědicem, když byl podán návrh na rozvod.

6.4 Náhradnictví

Autorka práce je přesvědčena, že k úplnosti kapitoly je třeba zmínit také institut náhradnictví. OZ v podstatě převzal úpravu obecného náhradnictví z OZO a také VN 1937. I v OZ 1950 bylo obecné náhradnictví upraveno, avšak pouze jedním paragrafem, a to § 539, který stanovil: *„Pořizovatel může v závěti ustanovit náhradního dědice pro případ, že dědic jím povolany dědictví nenabude.“* Ačkoliv OZ 1964 výslovně neupravoval náhradnictví, soudní praxe i nadále s institutem obecného náhradnictví pracovala. Platným občanským zákoníkem tak došlo k navrácení institut náhradnictví do znění zákona.

§ 1507 stanoví: *„Zůstavitel může pro případ, že dědictví nenabude osoba, kterou povolal za dědice, povolat této osobě náhradníka; také náhradníkům může povolat postupně další náhradníky. Povolá-li zůstavitel takto několik náhradníků, dědí ten, který je ve výčtu nejbližší osobě, která dědictví nenabyla.“* Podle důvodové zprávy k OZ: *„Účelem obecného náhradnictví (vulgární substitute) je určit, kdo bude dědit v případě, že se povolany dědic nedožije zůstavitelovy smrti, či pro případ, že se jí dožije, ale nebude s to dědit pro nezpůsobilost, anebo dědictví odmítne apod.“*⁷⁵ V zájmu zůstavitele je náhradníka svému

⁷⁴ Konsolidovaná verze důvodové zprávy k novému občanskému zákoníku, s. 362. [online]. [cit. 17. června 2019]. Dostupné na <<http://obcanskyzakonik.justice.cz/images/pdf/Duvodova-zprava-NOZ-konsolidovana-verze.pdf>>.

⁷⁵ Tamtéž, s. 374.

dědici stanovit, aby nedošlo dědění ze zákona, které by mohlo zmařit zůstavitelovu skutečnou vůli. V případě ustanovení náhradníka tak bude zůstavitelova vůle naplněna.⁷⁶

Pro tuto práci je však stěžejní ustanovení § 1511 odst. 2 OZ, které stanoví: „*Neprojeví-li zůstavitel jinou vůli, zanikne náhradnictví, které zůstavitel zřídil svému dítěti v době, kdy nemělo potomky, zanechá-li toto dítě potomky způsobilé dědit. To platí i tehdy, zřídí-li zůstavitel náhradnictví jinému svému potomku v době, kdy ten potomky nemá.*“ Jedná se o případy, kdy zůstavitel ustanoví náhradníka svému dítěti, jako svému dědici. Nezáleží na tom, zda se jedná o manželské nebo nemanželské dítě, popř. pokrevní, či osvojené dítě. Zůstavitel náhradníka ustanoví v době, kdy jeho potomek nemá vlastní děti. Pokud není stanoveno jinak, takové náhradnictví zanikne, a to *ex lege*, jakmile potomek zůstavitele zanechá své potomky způsobilé dědit. Opět není důležité, zda jde o potomky manželské či nemanželské, anebo pokrevní či osvojené. Jedná se o ustanovení dispozitivní, které se tedy užije v případě, že zůstavitel neprojeví jinou vůli.⁷⁷ V případě, že zůstavitel jinou vůli neprojeví, dochází k ochraně dětí potomků zůstavitele, tedy zůstavitelových vnuků a vnuček automaticky a lze konstatovat, že tato právní úprava je zcela v souladu se zásadou principu zachování hodnot, která sleduje solidaritu předků a potomků a zachování majetkových hodnot do budoucna, pro další generace.

⁷⁶ ŠEŠINA, Martin, WAWERKA, Karel. In ŠVESTKA, Jiří a kol. *Občanský zákoník. Komentář. Svazek IV. Dědické právo (§1475–1720)*. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2014, s. 92 (§ 1507).

⁷⁷ SVOBODA, Jiří. In FIALA, Roman, DRÁPAL, Ljubomír a kol. *Občanský zákoník IV. Dědické právo (§ 1475–1720)*. Praha: C. H. Beck, 2015, s. 124–125 (§ 1511 OZ).

7 Návrh de lege ferenda

Vlastní návrh považuje autorka za nedílnou součást práce. V případě, že zazní kritika, je třeba navrhnout jiné řešení, popř. alespoň nějaké řešení daného problému.

Po podrobném prostudování historických úprav se autorka domnívá, že se v platném OZ stále nachází určitá mezera v právní úpravě této problematiky. V případě, kdy OZ obsahuje řadu ustanovení v jednotlivých částech, která jsou až nadbytečná, neboť tato vyplývají již z obecné části OZ, bylo by vhodné zařadit také ustanovení týkající se vlivu změny osobního stavu na platnost posledního pořízení. Důvodem je především dosah, jaký může mít takto nastalá situace. Z hlediska například bývalého manžela může být výhodné, že jeho bývalý manžel nezměnil poslední pořízení, a on se tak stal dědicem, ačkoli ze zákona by už nárok jako dědic neměl.

Při nastudování vlivu narození dítěte, autorka práce dospěla k závěru, že současná právní úprava je dostatečná. Dítě není opomenuto, sice nebude dědit podle závěti nebo jiného posledního pořízení, ale má ze zákona právo na vyplacení povinného dílu jako nepominutelný dědic zůstavitele. Navíc rozlišování mezi zletilými a nezletilými potomky nepřímou odráží postavení narozeného dítěte, které je kvůli své nezletilosti chráněno více.

Autorka nepovažuje za vhodné, aby došlo, tak jako v některých historických úpravách, ke zneplatnění zůstavitelova posledního pořízení z důvodu pozdějšího narození dítěte.

V případě rozvodu manželství nebo uzavření manželství je problematika trochu složitější. I po rozvodu může zůstavitel chtít, aby jeho bývalý manžel dědil, nebo naopak, aby současný manžel nedědil. Platí zásada, že vůli zůstavitele má být co nejvíce vyhověno. Je to tedy především o ochraně zůstavitelovi vůle, resp. splnění jeho přání. Ovšem asi půjde o velice ojedinělé situace. Proto by autorka navrhovala právní úpravu, která by stanovila přiměřenou lhůtu. Pokud by v této lhůtě od rozvodu nebo uzavření nového manželství zůstavitel zemřel, *ex lege* by se závěť zrušila a dědilo by se dle zákonné dědické posloupnosti. Došlo by tak k částečné modifikaci zásady *vigilantibus iura scripta sunt* a posoudila by se v časovém horizontu. A částečně by bylo také vyhověno i zásadě *lex posterior derogat legi priori*.

Jiným řešením vlivu změny osobního stavu, zde rozvodu manželství a uzavření nového manželství, na platnost posledního pořízení by mohlo být ustanovení zákona, které by i z manžela zůstavitele činilo nepominutelného dědice, který by tak měl nárok na vyplacení peněžité částky odpovídající velikosti povinného dílu. Není důvod, proč by i pozůstalý manžel neměl být chráněn tímto způsobem. Je samozřejmostí, že manžel zůstavitele nemusí být chráněn v takovém rozsahu, jako například zůstavitelovi nezletilý potomci, avšak určitá

ochrana by vhodná byla. Bylo by vhodné přijmout právní úpravu, která by pozůstalému manželovi přiznávala nárok na povinný díl ve stejné výši, jako zůstavitelovým zletilým potomkům. Velikost povinného dílu by tak odpovídala jedné čtvrtině zákonného dědického podílu.

Ačkoliv je autorka práce srozuměna s neobvyklostí takového ustanovení v našem právním řádu, domnívá se, že by bylo na místě inspirovat se občanskými zákoníky Polska, Rakouska nebo Německa, kde i manžel zůstavitele je nepominutelným dědicem. V Polsku je však úprava ještě odlišná, kdy rozlišuje, zda je manžel schopen pracovat či nikoliv. Takové rozlišování by však autorka do úpravy povinného dílu v České republice nezaváděla.

V případě dědické smlouvy uzavřené mezi manželi se autorka práce domnívá, že je právní úprava v pořádku. Je však nutné velmi pečlivě zkoumat příčinu rozvratu manželství, aby soud mohl rozhodnout o zrušení dědické smlouvy spravedlivě. Osobní vztahy jsou velmi složité a pro jednoho z manželů může být výhodné, když ke zrušení dědické smlouvy soudem nedojde. Je třeba zamezit tomu, aby druhý z manželů, který se rozvádět nechce, tak nečinil z pouhé vypočítavosti a úmyslu vlastního prospěchu, i když příčina rozvratu manželství není pouze na straně manžela, který se rozvést chce.

Závěr

Mým cílem bylo vytvoření práce, které shrne vliv změny osobního stavu, a to rozvodu, uzavření nového manželství a narození dítěte na platnost posledního pořízení, tedy na platnost závěti, dovětku a dědické smlouvy, z historicko-komparativní perspektivy. Snažila jsem se zodpovědět dvě výzkumné otázky:

- 1) Je současná právní úprava následků „statusových změn“ dostačující s ohledem na presumovanou vůli zůstavitele, na zájem dítě narozeného po pořízení závěti rodičem a pozůstalého manžela, který uzavřel sňatek se zůstavitelem až po pořízení závěti?
- 2) Bylo by vhodné přijmout obdobnou právní úpravu problematiky, která byla na našem území platná již v minulosti?

V první kapitole jsem vymezila pojmy stěžejní pro tuto práci. Ve druhé kapitole jsem se zaměřila na úpravu problematiky v římském právu, kde narozením pohrobka došlo ke zrušení závěti. Rozvod manželství, ani uzavření nového manželství vliv na platnost posledního pořízení nemělo. Ve třetí kapitole jsem rozebrala haličský občanský zákoník, podle nějž narození manželského dítěte rušilo dědickou smlouvu a v případě závěti ji zneplatnilo. Manžel zůstavitele byl řazen mezi nepominutelné dědice, a měl tak nárok na povinný díl. Podle obecného zákoníku občanského způsobila neplatnost závěti situace, kdy zůstavitel v závěti nepamatoval na svého potomka, a to z důvodu, že o jeho existenci nevěděl. Stejně, jako v římském právu neměl rozvod manželství, ani uzavření nového manželství vliv na platnost posledního pořízení. Meziválečné návrhy upravené ve čtvrté kapitole opět obsahovaly pouze řešení vlivu narození dítěte na platnost posledního pořízení. Pokud zůstavitel opominul potomka z důvodu své nevědomosti o něm, popř. došlo k narození pohrobka, takové poslední pořízení pozbylo platnosti. Rozvod a uzavření nového manželství vliv na platnost posledního pořízení nemělo. V páté kapitole věnující se občanským zákoníkům z let 1950 a 1964 byla úprava totožná. Zvláštní řešení otázky vlivu změny osobního stavu na platnost posledního pořízení socialistické zákoníky neobsahovaly. Dítě patřilo mezi neopomenutelné dědice a mělo právo na povinný díl. Manžel zůstavitele nebyl chráněn zvláštní úpravou a ani nepatřil mezi neopomenutelné dědice. Konečně v šesté kapitole upravený občanský zákoník z roku 2012, ustanovení týkající se vlivu změny osobního stavu na platnost posledního pořízení také neobsahuje. Dítě je nepominutelným dědicem a má právo na výplatu povinného dílu. Manžel mezi nepominutelné dědice řazen není.

K odpovědi na první výzkumnou otázku jsem dospěla prozkoumáním stávající právní úpravy a také její komparací s některými z předešlých občanských zákoníků platných na našem území. Konkrétně šlo o komparaci s obecným zákoníkem občanským a vládním návrhem z roku 1937. K vůli zůstavitele lze uvést, že právní úprava co nejvíce dbá na její splnění, a narozením dítěte nebo rozvodem, či uzavřením nového manželství po pořízení závěti, dovětku nebo uzavření dědické smlouvy nedochází k jejich zneplatnění ani zrušení.

Zájem potomka zůstavitele je chráněn povinným dílem, na který má tento potomek, jako nepominutelný dědic zůstavitele, právo. Nestane se tak, že by potomek zůstal zcela opominut a podle mého názoru je tato úprava dostatečná a zájem potomka je chráněn. Právní úprava je také vstřícná v ohledu velikosti povinného dílu, a to především k nezletilým potomkům zůstavitele. Co však považuji za problematické, je zájem pozůstalého manžela, se kterým zůstavitel uzavřel manželství až po pořízení závěti, resp. uzavření dědické smlouvy. Zájem pozůstalého manžela není chráněn. Jelikož manžel zůstavitele není nepominutelným dědicem, nemá tedy nárok ani na vyplacení peněžité částky odpovídající velikosti povinného dílu. Tento závěr koresponduje také s hypotézou uvedenou v úvodu této práce, že úprava je dostatečná jen s ohledem na zájmy dítěte narozeného po pořízení závěti rodičem, nikoli však pozůstalého manžela, který uzavřel sňatek až po pořízení závěti. Nástrojem ochrany pozůstalého manžela má být společné jmění manželů. V textu práce jsem však nastínila, že to tak vždy nemusí být, a to například u režimu oddělených jmění. Nelze tedy obecně říci, že společné jmění manželů pozůstalého manžela chrání tak, jako například úprava povinného dílu chrání zůstavitelovy potomky.

V případě druhé výzkumné otázky jsem se opět zaměřila především na obecný zákoník občanský a vládní návrh z roku 1937. Musím konstatovat, že hypotéza o vhodnosti přijmout pouze částečně právní úpravu, kterou obsahoval obecný zákoník občanský, avšak vzhledem k pozůstalému manželovi by bylo vhodné přijmout zcela novou právní úpravu, byla potvrzena pouze z části. Ustanovení obsažené v obecném zákoníku občanském, týkající se neplatnosti závěti narozením dítěte bych nepřijímala, neboť se domnívám, že potomci zůstavitele jsou dostatečně chráněni. Zde odkazuji i na poslední kapitolu práce věnující se vlastnímu návrhu úpravy. Za druhou částí hypotézy si již stojím. Stávající úprava je nedostatečná s ohledem na zájem pozůstalého manžela, který uzavřel sňatek se zůstavitelem až po pořízení závěti nebo uzavření dědické smlouvy. Tento problém však výslovně neřešil žádný z mnou zkoumaných předcházejících občanských zákoníků platných na našem území. Z tohoto důvodu bych považovala za vhodné, aby byla přijata úprava, která by takové případy řešila. Jedním z možných řešení by bylo ustanovení, které by stanovilo přiměřenou lhůtu.

Pokud by v této lhůtě od rozvodu nebo uzavření nového manželství zůstavitel zemřel, *ex lege* by se závěť zrušila a dědilo by se dle zákonné dědické posloupnosti.

Za vhodnější řešení však považuji ustavení manžela zůstavitele za nepominutelného dědice, čímž by mu vznikl nárok na povinný díl. U ochrany pozůstalého manžela bych se inspirovala úpravou povinného dílu pozůstalého manžela v haličském občanském zákoníku nebo občanskými zákoníky Polska, Německa či Rakouska. Tímto by došlo k vyřešení problémů, které nebudou časté, ale v případě že nastanou, mohou být závažné.

Na závěr považuji za důležité říci, že v práci jsem zkoumala ochranu zájmů potomků a pozůstalého manžela, avšak nejdůležitější je stále ochrana zájmů zůstavitele a jím projeveného přání, jak naložit s majetkem po jeho smrti.

Seznam použitých zdrojů

Právní prameny

Edice

Iustiniani Digesta. Dostupné na <<https://droitromain.univ-grenoble-alpes.fr/Corpus/digest.htm>>.

The Digest or Pandects of Justiniani. Dostupné na <https://droitromain.univ-grenoble-alpes.fr/Anglica/digest_Scott.htm>.

BÍLEK, Petr, ŠEŠINA, Martin. *Dědické právo v předpisech let 1925–2001*. Praha: C. H. Beck, 2001. 507 s.

HARRAS–HARRASOWSKY, Philipp von (ed). *Der Codex Theresianus und seine Umarbeitungen*. Bd. I–V. Wien: C. Gerold's Sohn, 1883–1886. Dostupné na <<http://www.koeblergerhard.de/Fontes/Fontes.htm>>.

SKŘEJPEK, Michal. *IUSTINIANI INSTITUTIONES. JUSTINIÁNSKÉ INSTITUCE*. Praha: Nakladatelství Karolinum, 2010. 411 s.

Právní předpisy a osnovy

Císařský patent č. 337/1797 Sb. z. s., Haličský občanský zákoník. Dostupné na <<http://alex.onb.ac.at/cgicontent/alex?aid=jgs&datum=1010&size=45&page=493>>.

Císařský patent č. 946/1811 Sb. z. s., obecný zákoník občanský

Zákon, kterým se vydává všeobecný zákoník občanský: návrh superrevisní komise. Díl I. Text zákona. Díl II. Důvodová zpráva. Praha: Ministerstvo spravedlnosti, 1931.

Vládní návrh zákona, kterým se vydává občanský zákoník. Praha: NS ČSR, 1937. Dostupné na <<https://digi.law.muni.cz/handle/digilaw/7035>>.

Zákon č. 256/1949 Sb., zákon o právu rodinném

Zákon č. 141/1950 Sb., občanský zákoník

Zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník

Zákon č. 509/1991 Sb., zákon, kterým se mění, doplňuje a upravuje občanský zákoník

Zákon č. 91/1998 Sb., zákon, kterým se mění a doplňuje zákon č. 94/1963 Sb., o rodině

Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník

Zákon č. 292/2013 Sb., zákon o zvláštních řízení soudních

SVOBODA, Emil (ed). *Dědické právo. Návrh subkomitétu pro revisi občanského zákoníka pro Československou republiku*. 2. vydání. Praha: Ministerstvo spravedlnosti, 1924. 84 s.

Monografie

- BARTOŠEK, Milan. *Encyklopedie římského práva*. 2. vydání. Praha: Academia, 1994. 471 s.
- BEDNÁŘ, Václav. *Testamentární dědická posloupnost*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2011. 301 s.
- BĚLINA, Pavel a kol. *Dějiny zemí Koruny české. 2, Od nástupu osvěcenství po naši dobu*. 3. vydání. Praha: Paseka, 1995. 328 s.
- BUBELOVÁ, Kamila, DOSTALÍK, Petr. *Praktikum z římského práva*. 2. vydání. Praha: Leges, 2013. 192 s.
- ELIÁŠ, Karel a kol. *Nový občanský zákoník s aktualizovanou důvodovou zprávou*. Ostrava: Sagit, 2012. 1120 s.
- HEYROVSKÝ, Leopold. *Dějiny a systém soukromého práva římského*. 6. vydání. Praha: Nákladem Právnické fakulty University Komenského, 1927. 656 s.
- HOETZEL, Jiří, WEYR, František (ed). *Slovník veřejného práva československého (svazek V.)*. Praha: Eurolex Bohemia, 2000. 1098 s. Reprint práce z roku 1948.
- JURNÍKOVÁ, Jana a kol. *Správní právo – zvláštní část*. 6. doplněné vydání. Brno: Masarykova univerzita, 2009. 400 s.
- KLÍMA, Josef. *Querella inofficiosi testamenti. Příspěvek k vývoji nepominutelných práv dědických*. Praha: Nákladem Knihovny Sborníku věd právních a státních, 1947. 217 s.
- KNAPP, Viktor, LUBY Štefan. *Československé občanské právo. Sv. 2*. 2. vydání. Praha: Orbis, 1974. 656 s.
- KRČMÁŘ, Jan. *Právo občanské. V. díl, právo dědické*. Praha: Spolek Československých právníků „Všehrd“, 1928. 127 s.
- KRČMÁŘ, Jan. *Právo občanské. V. Právo dědické*. 3. doplněné vydání. Praha: Všehrd, 1937. 158 s.
- KRČMÁŘ, Jan, SPÁČIL, Jiří (ed). *Právo občanské I. Výklady úvodní a část všeobecná*. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2014. 403 s. Reprint práce z roku 1946.
- MIKEŠ, Jiří. *Dědictví a právo. (Právní poradce pro každého)*. Praha: Informatorium, 1993. 174 s.
- PAULDURA, Lukáš a kol. *Slovník právních pojmů. Občanský zákoník*. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2014. 232 s.
- SCHELLEOVÁ, Ilona, SCHELLE, Karel. *Civilní kodexy. 1811–1950–1964*. Brno: Masarykova univerzita, 1993. 602 s.
- TILSCH, Emanuel, HORÁK, Ondřej (ed). *Dědické právo rakouské se stanoviska srovnávací vědy právní*. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2014. 157 s. Reprint práce z roku 1905.

VOJÁČEK, Ladislav a kol. *Vývoj soukromého práva na území českých zemí*. Brno: Masarykova univerzita, 2012. 615 s.

Komentáře

FIALA, Roman, DRÁPAL, Ljubomír a kol. *Občanský zákoník IV. Dědické právo (§ 1475–1720)*. Praha: C. H. Beck, 2015. 648 s.

LAVICKÝ Petr a kol. *Občanský zákoník I. Obecná část. (§ 1 až § 654)*. Praha: C. H. Beck, 2014. 2400 s.

ROUČEK, František, SEDLÁČEK, Jaromír a kol. *Komentář k československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi*. Praha: V. Linhart, 1936. 680 s.

ŠVESTKA, Jiří a kol. *Občanský zákoník. Komentář. Svazek IV. Dědické právo (§1475–1720)*. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2014. 720 s.

Odborné časopisy

ČERNOCH, Radek. Umožňuje římské právo uzavření dědické smlouvy? *Časopis pro právní vědu a praxi*, 2013, roč. 21, č. 1, s. 51–54. Dostupné na <https://journals.muni.cz/cpvp/article/view/5792/4883>.

DRÁPAL, Ljubomír, ŠEŠINA, Martin. Povinný díl a jeho vypořádání. *Ad Notam*, 2016, roč. 22, č. 6, s. 15–20.

HORÁK, Ondřej. K. A. Martini a první moderní úprava dědického práva. Ke 220. výročí (západo)haličského občanského zákoníku. *Ad Notam*, 2017, roč. 23, č. 6, s. 8–11.

HORÁK, Ondřej. Ochrana nepominutelných dědiců a povinný díl. *Časopis pro právní vědu a praxi*, 2012, roč. 20, č. 3, s. 283–286. Dostupné na <https://journals.muni.cz/cpvp/article/view/5867>.

ŠEŠINA, Martin. Dědický podíl. *Ad Notam*, 2016, roč. 22, č. 4, s. 3–4.

Další zdroje

Allgemeines bürgerliches Gesetzbuch. [online]. [cit. 17. června 2019]. Dostupné na <https://www.jusline.at/gesetz/abgb>.

Bürgerliches Gesetzbuch. [online]. [cit. 17. června 2019]. Dostupné na <https://www.gesetze-im-internet.de/bgb/>.

Kodeks cywilny. [online]. [cit. 17. června 2019]. Dostupné na <http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19640160093/U/D19640093Lj.pdf>.

Konsolidovaná verze důvodové zprávy k novému občanskému zákoníku, 598 s. Dostupné na <http://obcanskyzakonik.justice.cz/images/pdf/Duvodova-zprava-NOZ-konsolidovana-verze.pdf>.

Notářská komora České republiky. *Režim oddělených jmění.* [online]. [cit. 10. června 2019]. Dostupné na <https://www.nkcr.cz/sluzby/rodina-majetek-a-ochrana-prav/rezim-oddelenych-jmeni>.

Nový občanský zákoník. *Obecně o dědickém právu.* [online]. [cit. 24. května 2019]. Dostupné na <http://obcanskyzakonik.justice.cz/index.php/dedicke-pravo/obecne>.

Abstrakt

Diplomová práce se zabývá vlivem změny osobního stavu na platnost posledního pořízení. Změnou osobního stavu se rozumí narození dítěte, rozvod a uzavření manželství. Práce je členěna na sedm kapitol, kdy v prvních šesti kapitolách jsou řešeny jednotlivé právní úpravy, a to římské právo, haličský občanský zákoník, obecný zákoník občanský, vládní návrh z roku 1937, občanské zákoníky z roku 1950 a 1964 a platný občanský zákoník. V poslední kapitole je obsažen vlastní návrh autora práce.

Cílem diplomové práce je zodpovězení dvou výzkumných otázek. 1) Je současná právní úprava následků „statusových změn“ dostačující s ohledem na presumovanou vůli zůstavitele, na zájem dítě narozeného po pořízení závěti rodičem a pozůstalého manžela, který uzavřel sňatek se zůstavitelem až po pořízení závěti? 2) Bylo by vhodné přijmout obdobnou právní úpravu problematiky, která byla na našem území platná již v minulosti? Hlavní metodou, která je v diplomové práci použita, je metoda komparace.

Abstract

This diploma thesis deals with the influence of personal status change on the validity of the last will. The change in personal status can be defined as birth, divorce and marriage. The Diploma thesis is divided into seven chapters, in the first six chapters, individual legal regulations are addressed, namely Roman Law, Galician Code, Austrian Civil Code, government proposal of 1937, Civil Code of 1950 and 1964 and the currently Civil Code. The last chapter contains the author's own proposal.

The aim of the thesis is to answer two research questions. 1) Is the current legislation of consequences of „status changes" sufficient, given to the presumed will of the testator, the interest of the child born after the parent's will and the surviving spouse who married the testator only after he had made the will? 2) Would it be appropriate to adopt similar legal regulation of the issue that was valid in the Czech Republic in the past? The main research method which is used in this diploma thesis, is the comparison.

Klíčová slova

Občanský zákoník

Poslední pořízení

Pořízení pro případ smrti

Změna osobního stavu

Nepominutelný dědic

Povinný díl

Key words

Civil Code

Last Will

Disposition Mortis Causa

Change of Personal Status

Forced Heir

Forced Share